

עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה*

מאת

יעל חסין ומרדכי קרמניצר

במאמר נבדקו המשתנים המשפיעים על האחידות בענישה כעבירת ההתפרצות, כשאוכלוסיית המחקר מתייחסת לעבריינים ראשונים בלבד. מכלל המשתנים הקיימים בתיק העברייני בבית המשפט (83 במספר), שלושה משתנים בלבד מבחינים, אבחנה סטטיסטית מובהקת, בין הטלת עונש מאסר לבין הטלת עונש מסוג אחר. משתנים אלה הם: מעצר לפני משפט; הצעת התובע לעונש; ערכאת השיפוט. לא נמצאו הבדלים ענייניים העשויים להצדיק את העובדה שבמקצת מן התיקים הוטלו עונשי מאסר-בפועל, ובמרביתם – עונשים אחרים. ההשלכות הנובעות מהשפעתם של שלושת המשתנים שלעיל על הענישה ועל מידת האחידות שלה מועלות בדיון; כמו כן מוצעות המלצות שתכליתן הגברת האחידות בענישה.

א. הקדמה. ב. עבירות ההתפרצות בישראל. ג. התפתחות המחקר בנושא השוויון בפני החוק. ד. בעיות מתודולוגיות בחקר השוויון בענישה כעבירת ההתפרצות. ה. שיטת המחקר; 1. האוכלוסייה הנחקרת; 2. משתני המחקר; 3. דרך עיבוד המשתנים. ו. ממצאים; 1. מאפייני האוכלוסייה; (א) מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של האוכלוסייה; (ב) מאפיינים המתייחסים לעבירה; 2. ההליך השיפוטי; 3. שיקולי השופטים לתומרא ולקולא; 4. המשתנים המשפיעים על העונש; (א) מעצר לפני משפט; (ב) דרישת התובע לעונש; (ג) ערכאת השיפוט (ד) מספר המשתתפים בעבירה; (ה) שיהוי ארוך לעומת קצר; (ו) ערך הרכוש הנגנב; 5. מידת ההשפעה המשותפת של המשתנים על סוגי העונש; (א) פרופילים; 6. ניתוח המקרים; (א) נתונים המתייחסים לעבירה גופא; (ב) נתונים סוציו-דמוגרפיים; (ג) נתונים המתייחסים להליך המשפטי; (ד) ניתוח השפעת המשתנים על סוג העונש באמצעות מודל הרגרסיה הלוגיסטית; (ה) דיון ומסקנות; א. מעצר לפני משפט; ב. עתירת התובע לעונש מאסר. ז. מסקנות והמלצות. ח. הנחיה והכוונה חקיקתית של הרשות השופטת – כיצד?

* תודתנו שלוחה לגב' עודדה שטיינברג על עזרתה באיסוף הנתונים; ולד"ר רות שיינטיק, לשעבר משירותי הייעוץ הסטטיסטיים של האוניברסיטה העברית – על מעורבותה ועזרתה בייעוץ הסטטיסטי למחקר. כמובן ברצוננו להודות להנהלת בתי המשפט על הרשות שניתנה לאיסוף הנתונים הגולמיים; ולמשטרת ישראל, מעניא – על נתוני המחקר.

א. הקדמה

החלטת בית-המשפט על סוג העונש ומשכו (או כמותו) היא השלב האחרון בתהליך ארוך וממושך שמשותפים בו אנשים רבים ומוסדות חברתיים שונים במערכת אכיפת החוק. החלטת השופטים היא השלב הגלוי ביותר לציבור הרחב, והוא גם בעל העוצמה החזקה ביותר. עוצמתו נובעת מכך, שההחלטה על מהות העונש וסוגו נותנת ביטוי לערכים של החברה ולמידת נכונותה להשלים עם התנהגות ספציפית, או להיאבק נגדה. ערכיה הבסיסיים של החברה (על כל פנים – חברה דמוקרטית וחופשית) כוללים גם את הערך של שוויון בפני החוק, שהוא נושא מחקרנו. נושא זה נבדק באמצעות מחקר על החלטות בתי-המשפט, הנוגעות לנאשמים בעבירות ההתפרצות (סעיפים 405-408 לחוק העונשין) בשתי ערים גדולות בישראל. נקדים לנושא רקע לשכיחותה ולפזורה של עבירה זו בישראל.

ב. עבירות ההתפרצות בישראל

עבירות ההתפרצות מהוות כחמישית מבין התיקים הפליליים הנפתחים בכל שנה במשטרת ישראל. מספר התיקים נע בין חמישים לששים אלף לשנה¹. שיעור ההתפרצויות ל-100,000 תושבים שדווח עליהן הגיע בשנת 1988 ל-426.6 לבתי-עסק או מוסדות, ול-708.1 בהתפרצויות לדירות פרטיות (בשנת 1987 דווח, בהתאמה, על שיעורים של 416.5 ו-731.3, ובשנת 1986 – על שיעורים של 373.8 ו-707.3)². למעט עבירות הגניבה, זוהי העבירה השכיחה ביותר בפגיעתה באזרחי ישראל. עם זאת, אחוז הגילוי של עבריינים בתיקי ההתפרצות נמוך-יחסית, ובשלוש השנים האמורות הוא מסתכם ב-8%-9% בהתפרצויות לבתי-דירה, וב-13%-15% בהתפרצויות לבתי-עסק.

עוד בשנת 1977 קבע המחוקק, כי בשל ריבוי ההתפרצויות יש לתקן את סעיף 28 לחוק בתי המשפט, תשי"ז-1957³. תיקון זה איפשר העברת סמכות הדיון בעבירות ההתפרצות, המסווגות כפשע (סעיפים 407, 406, ו-410 לחוק העונשין) מבית-המשפט המחוזי לבית-משפט השלום (ובלבד שנסיבות העבירה אינן גוררות כפל עונש או הטלת עונש-מאסר של יותר משלוש שנים). חלוקת הגטל בין שתי הערכאות השיפוטיות הסתמכה על שלושה שיקולים: התמודדות יעילה יותר עם הפשיעה; צמצום עומס עבודתו של בית-המשפט המחוזי; קיצור עיגול הדיון שעברו נאשמים מפאת טווח הזמן הארוך שבין הגשת כתב-האישום לבין סיום המשפט⁴. ממדיה הגואים של עבירת ההתפרצות – שלא שכנו עקב השינוי בחוק – הביאו בשנת 1981 את שר-המשפטים דאז, מר משה נסים, למנות ועדה לבריקת

1 ראה דו"חות שנתיים של משטרת ישראל לשנים 1981-1988.

2 דו"ח שנתי, משטרת ישראל, 1987, עמ' 54.

3 תיקון מס' 8, תשל"ח-1977, ס"ח תשל"ח 11.

4 ה"ח 1299, תשל"ז 228.

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירות ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

הטיפול (המשטרה והמשפט) בעבירות אלה. ועדה זו הגישה את מסקנותיה לשר המשפטים בספטמבר, 1983.⁵

מסיכומי הוועדה עלו ארבעה ממצאים עיקריים: (א) בית המשפט המחוזי מטיל עונשי מאסר בכמות העולה פי שניים על זו של בית המשפט השלום,⁶ הגם שאין מועברים לטיפולו התיקים החמורים יותר;⁷ (ב) עמדת התביעה בתיקי ההתפרצות אינה אחידה;⁸ (ג) אין כללים ברורים ואחידים לגבי מעצר עד תום ההליכים בעבירות ההתפרצות;⁹ (ד) המטרות שבגינן הועברו סמכויות שפיטה על עבירות ההתפרצות מבית המשפט המחוזי לבית המשפט השלום לא הושגו במלואן: שיעור עבירות ההתפרצות לא שונה באופן משמעותי¹⁰, חלוקת התיקים בין שתי הערכאות איננה ממינת את העברת התיקים החמורים יותר לבית המשפט המחוזי¹¹; וכן לא קוצרו בתיקים רבים עינויי הדין. יתירה מזו: נראה, כי לעתים בית המשפט המחוזי מסיים את דיוניו בתיק תוך תקופה קצרה יותר מזו של בית המשפט השלום.¹²

נושא מחקרנו, השוויון בפני החוק, משיק לשלוש המסקנות הראשונות של הוועדה. התפלגות בלתי-פרופורציונית של עונשים, הקשורה לערכאת השיפוט, עמדה בלתי-אחידה של התביעה ומדיניות מעצרים לא-אחידה – כל אלה עלולות לגרום, מעצם קיומן במערכת אכיפת החוק, לאי-שוויון בענישה. בעוד שבמדינות מערב אחרות, בעיקר ארה"ב, משתמשים ב-15 השנים האחרונות – במודלים עונשיים שמטרתם היא יתר שוויון ויתר צדק בענישה, נושא זה כמעט שלא טופל בישראל. החסר הזה משתקף בשניים: (א) הנושא כמעט שלא נחקר; (ב) לא נעשתה הערכה של הדגם העונשי, שעיקרו עונשי-מקסימום בלבד, המשמש את רשויות השיפוט למעלה מארבעים שנה.

ג. התפתחות המחקר בנושא השוויון בפני החוק

הצורך בבדיקת הערך של "שוויון בפני החוק" נבע מאסופה של מחקרים מדעיים שפורסמו בחו"ל, אשר ממצאיהם העלו אפליה והטיה בשפיטה¹³. ממצאים אלה

5 דו"ח הוועדה לבדיקת הטיפול בעבירות פריצה והתפרצות (ירושלים, 1983).

6 שם, נספח מס' 17.

7 שם, עמ' 9 ו-30.

8 המדובר הוא בייצוג על-ידי פרקליטות המדינה בבית המשפט מחוזי, לעומת ייצוג על-ידי תובע משטרה בבית המשפט שלום. ראה שם, נספח מס' 18 וראה גם עמ' 10.

9 שם, עמ' 13 ו-17.

10 ראה דו"חות שנתיים של משטרת ישראל: סיכום שנתי - עבירות ועבריינים.

11 דו"ח הוועדה לבדיקת הטיפול בעבירות פריצה והתפרצות (ירושלים, 1983) 30.

12 שם, עמ' 30-33, 50.

13 ראה, לדוגמא סקירת מחקרים בנושא אצל: S. Klepper, D. Nagin, and L. J. Tierney, "Discrimination in the Criminal Justice System — A Critical Appraisal of the Literature", in: A. Blumstein, J. Cohen, S. E. Martin and H. M. Tonry, (eds.), *Research on Sentencing — The Search for Reform* (Washington, D.C., 1983) II 55-128; J. Hagan and K. Bumiller, "Making Sense of Sentencing — A Review and Critique of Sentencing Research", in: A. Blumstein, Y. Cohen, E. Martin and H. M. Tonry (eds.), 1-54 (ראה בעיקר, עמ' 46-36).

תמכו בגישה ליברלית נאורה, המניחה כי שוויון והגיונות (Equality and Fairness) הם מעקרונותיה הבסיסיים של השפיטה.

יישום המסקנות שהתחייבו מן הממצאים הביא לשינוי זמני בדגשים ובהיבטים המחקריים שנמצאו כקשורים לתופעה: אם בשנות הששים נבדקו "המשתנים הליגליים" (כמו חומרת העבירה, היסטוריה עבריינית קודמת וכו') לעומת "המשתנים החוץ ליגליים" (גיל, מין וכו') והשפעתם הדיפרנציאלית על הענישה¹⁴, הרי שבשנות השבעים, על בסיס "מודל הצדק"¹⁵, שונתה הטרימינולוגיה של החוקרים (אם כי לא שונו המשתנים הנבדקים) ונחקרו השפעותיהם של "המשתנים הלגיטימיים" על הענישה בהשוואה להשפעתם של המשתנים ה"לא-לגיטימיים". אלו הראשונים הם אותם משתנים ליגליים, שלהם קשר הדוק לחומרת העבירה ולרקע עברייני קודם. למשתנים אלה בלבד – קבעו החוקרים¹⁶ – יש לגיטימיות להשפעה על סוג העונש וחומרתו; ואילו משתנים סוציודמוגרפיים ואישיותיים לא ייחשבו יותר כמשתנים בעלי ערך לגיטימי להשפעה על סוג העונש, אם כי הם יהיו מקובלים ככאלה היכולים לסייע לשופט בקביעת משך העונש או חומרתו בין טווחים קיימים. במתן הלגיטימציה החברתית למשתנים הקשורים למעשה העבירה, לחומרתה ולרקע פלילי קודם של הנאשם לא רק שמשקפת דבקות ב"מודל הצדק" ובעקרונותיו (המבקשים יותר אחידות ויותר שוויון בענישה) אלא שיש כאן ביטוי לדה-לגיטימציה של המודל הטיפולי בענישה (שלפיו הדגש בענישה הוא על שיקום העבריין, כאשר העבירה נתפשת כסימפטום לבעיה המטרידה אותו והעונש משקף את הטיפול הדרוש לכך, תוך התחשבות מירבית במשתנים סוציודמוגרפיים ואישיותיים שלו).

בשנות השמונים חלה התפתחות נוספת במחקר, ואנשי-מדע החלו לבדוק את נושא השוויון בפני החוק באמצעות "הליך אינדיבידואלי" לעומת "קונטקסט מבני". הבחנה זו נובעת מהתפיסה שלפיה בתהליך הטלת העונש יש להפחית לא רק מחשיבותם של היבטים אינדיבידואליים של העבריין ("ההליך האינדיבידואלי"), אלא להמעט ככל האפשר גם בהשפעות של תפישות כלליות ורחבות יותר – תרבותיות, פוליטיות, דתיות או אתניות – המתערבות בשיקול-הדעת של השופט¹⁷. במחקרים שהתמקדו בהשפעת אישיותו של השופט על הענישה עלו בעניין זה ממצאים דומים (למרות מדגמים שונים, חוקרים שונים וערכאות-שיפוט שונות שנבדקו). נמצא, כי השופטים אינם מבחינים בין המערכת המשפטית כשיטה לבין עצמם¹⁸; עצם תפקידם והכוח המוענק להם גורמים להם לנקוט עמדה המזדהה עם התפקיד ועם המערכת, ומכאן הקושי שלהם לבקר את המערכת ואת השיטה¹⁹; כמו כל אוכלוסייה אחרת בתפקיד דומה, השופטים שונים זה מזה באינטליגנציה,

14 ראה לעיל, הערה 13.

15 A. Von Hirsch, *Doing Justice – The Choice of Punishments*, (Boston, 1986)

16 Y. Hagan and K. Bumiller, *supra* note 13, 1–54

17 J. L. Hagan, *Modern Criminology*, (New York, 1987) 263

18 J. Frank, *Courts on Trial* (New York, 1969) Ch. 9, pp. 146–156

19 Haim H. Cohn, "On The Immorality of Punishment" 25 *Israel Law Review* (1991), 283–301

וראה גם ח' כהן, "ענישת צדק" – הרהורים שלאחר השפיטה" פלילים (אתניבסיטת תל-אביב, 1990)

27-9

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

בניסיון, בחינוך, ביכולת התפיסה, בתשומת לב, בטמפרמנט ובאופי, ולכל אלה יש השפעה מתערבת על הענישה²⁰. נוסף על כך, הם שונים זה מזה בכל הקשור לדעות קדומות, לסימפטיות ולאנטיפטיות, ללואיות, לעמדות פוליטיות ולתפישות קרימינולוגיות ופנולוגיות²¹. על רקע הממצאים שהוכיחו כי כל אלה מתערבים הן בקביעת סוג העונש והן במידתו, הוסקה המסקנה כי גם משתנים אישיותיים של השופט הם בעלי השפעה על השונות הגבוהה שנמצאה בחקר העונשים, ומכאן שיש להמעיט ולצמצם את השפעתם²².

המחקרים שהוצגו לעיל וממצאיהם לא נותרו בבחינת אותיות מתות בלבד והם גרמו לשינויים בולטים בהליך הענישה: נקבעה מדיניות מתווה של הנחיות לשפיטה (Guidelines) ושל מסגרות נורמטיביות לענישה, שהן בעלות פרופיל מחודד יותר ומרווח עונשי קטן יותר ממה שהיה מקובל. כמורכב צומצם שיקול-הדעת של השופט בהטלת העונש במסגרת הנחיות ומסגרות אלה²³. מדיניות חדשה זו והמחקרים שבאו בעקבותיה אינם מניחים עוד שיקול-דעת גורף, בלתי-מוגבל למעשה, של השופט – אלא מניחים הכוונה, הבניה והדרכה של שיקול-הדעת המשפטי; והכול, לשם הגשמה, ככל האפשר, של העיקרון שלפיו אנשים שביצעו עבירות דומות יטופלו באופן שוויוני על-ידי השיטה המשפטית. לפיכך, הרפורמטורים המחפשים יותר צדק בענישה מתמקדים כיום בשלושה היבטים מרכזיים:

(א) על מה להעניש וכמה, במקום "למה להעניש"²⁴, כלומר: מהם הפרמטרים המשפיעים על חומרת העבירה או קולתה ומה משקלם בתהליך הטלת העונש. גישתו זו של ון-הירש (1981), שלפיה חומרת העונש צריכה להיות שקולה לחומרת המעשה וחומרת המעשה צריכה להישקל לפי מידת אשמתו של הנאשם, מקובלת היום על מרבית גופי-השפיטה הפועלים לפי מדיניות התוחמת את סוג העונש ומידתו ("מודל הצדק")²⁵.

(ב) מידת שיקול-הדעת שיש לאפשר לשופטים במסגרת הטוחמים הקיימים בענישה ובחריגה מהם.

(ג) הגופים שעליהם ראוי להטיל את האחריות לקביעת מדיניות מיבנית ומתווה זו. מן הראוי להזכיר מחדש, כי מבחינת הסוגייה של השוויון בפני החוק נמצאת ישראל בשלב המקביל לראשית שנות השבעים בארה"ב. השינויים שחלו שם, הן בנושאי המחקר והדגשיו והן בחקיקה – לא קיבלו כאן כל ביטוי²⁶.

A. Blumstein, "Making Sentencing Policy More Rational and More Effective" 25 *Israel Law Review* (1991), 607-619

21 ראה כהן (לעיל, הערה 19), שם.

22 A. Blumstein, *supra* note 20.

23 T. Weigend, "Norm vs. Discretion in Sentencing" 25 *Israel Law Review* (1991), pp. 628-637. שלושת היבטים אלה נמצאים במקור מדיניות היישום הנוגעת לשיקול-הדעת של שופטים ברשת בתי-המשפט הפדרליים בארה"ב ובמספר הולך וגדל של בתי-משפט ברמה של מדינות בארה"ב (פנסילבניה, וושינגטון, מיניסוטה, אורגון ועוד).

24 A. Von Hirsch, "Proportion in the Philosophy of Punishment — From 'Why Punish?' to 'How Much?'" 25 *Israel Law Review* (1991), pp. 549-580.

25 A. Von Hirsch, "Doing Justice — The Principle of Commensurate Deserts", in H. Gross and A. Von Hirsch (eds.) *Sentencing* (New York, 1981) 243-256.

26 ראה רקע תיאורטי אצל י" חסין ומ. קרמניצר, "אחידות בענישה בעבירת תעבורה" משפטים יח (1988).

ד. בעיות מתודולוגיות בחקר השוויון בענישה בעבירת ההתפרצות

הקשיים הניצבים בפני החוקרים את הנושא בחו"ל וכישראל מתמקדים בשלושה היבטים עיקריים:

(א) ריבוי משתנים העשויים להשפיע על העונש ואי-בהירות לגבי אמת-המידה להשפעתם (האם להסתמך על הנמקת בתי-המשפט או על הנתונים כפי שהם מצויים בפניו).

(ב) בעיות מתודולוגיות באשר למדגמים המשמשים בסיס סטטיסטי, הגרמות בין השאר בגלל מערכת-הסינון הרחבה בין תחילת התהליך לבין סופו (סגירת תיקים, עיכוב הליכים, עסקאות-טיעון וכו').

(ג) אי-הסכמה באשר לדירוג סוגי העונשים מבחינת חומרתם. אי-הסכמה זו נובעת מתפישות ומאידאולוגיות שונות או משוני בעמדות פנולוגיות הקשורות בריבוי המטרות המתנגשות של הענישה.

קשיים מסוג זה קיימים בכל מחקר הבודק את הקשרים שבין מערכת הסנקציות המשפטיות לבין ההתנהגויות הפליליות. אולם הבעיות שלהם מודגשת יותר כאשר העבירה הנבדקת היא מלב-לבו של התחום הפלילי, כמו עבירת ההתפרצות. ניתן לעמוד על חלק מן הקשיים שעמדו בפנינו במחקר זה בהשוואה למחקר הקודם שעשינו בנושא ה"אחידות בענישה בעבירת תעבורה"²⁷: בעוד שבמחקר הקודם נבדקה עבירה טכנית (עבירה של אחריות מוחלטת), שולית מבחינת פליליות ההתנהגות, הרי עבירת ההתפרצות היא שנייה מבחינת שכיחותה בין העבירות הפליליות המובהקות (עבירה של מחשבה פלילית): בעוד שעבירת התעבורה שנבדקה היא בעלת אופי אחיד, הרי עבירת ההתפרצות מאופיינת במשתנים רבים. בעוד שבעבירת התעבורה מעדיפים חלק גדול מן הנאשמים שלא להופיע בפני בית-המשפט — ומכאן שהתרשמותו של השופט מוגבלת, בעיקרה, לרשום בכתב-האישום — הרי שבעבירת ההתפרצות נוכחים כל הנאשמים בדיון, והתרשמותו של השופט משתרעת על תוכן הדברים הנאמרים בהליך המשפטי, כמו גם על הופעתם, התנהגותם ודבריהם של הנאשמים. בעוד שבעבירת התעבורה מרבית הנאשמים לא היו מיוצגים על-ידי עורך-דין, הרי שבעבירת ההתפרצות קצת למעלה ממחצית הנאשמים היו מיוצגים, וטיב עבודתו וטיעונו של עורך-הדין עשויים להשפיע על תוצאות ההליך המשפטי. בעוד שעל עבירת התעבורה מוטלות שלוש סנקציות בלבד, כל אחת כשלעצמה או צירוף ביניהן, הרי על עבירת ההתפרצות ניתן להטיל מגוון רחב של סנקציות — ממאסר, מאסר על-תנאי, קנס וצירופיהם ועד להעמדה בפיקוח קצין-מבחן, שירות לתועלת הציבור או התחייבות להימנע מעבירה. בעוד שבעבירת התעבורה אין כמעט התייחסות למשתנים סוציו-דמוגרפיים או אישיותיים

104-109. וראה גם ר' קנאי, "הנחיות לשופט בהפעלת שיקול דעתו בקביעת העונש" מחקרי משפט ה

(1986) 234-263.

27 ראה הערה 26 לעיל.

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

של הנאשמים, הרי שבעבירת ההתפרצות הם מקבלים ביטוי מודגש, ולעתים אף מודגש מאוד (בייחוד באותם מקרים שבהם נדרשת חוות-הדעת של קצין המבחן למבוגרים).

קושי נוסף שניצבנו בפניו הוא ההיקף המצומצם של התיקים שנבדקו (בשתי הערים שנבחרו לשם קיום המחקר (83 תיקים ו-125 מורשעים)). החלטנו לצמצם את תחום הבדיקה למורשעים מבוגרים (מעל לגיל 18), שעבירת ההתפרצות היא להם העבירה הראשונה, וזאת כדי להבטיח ככל האפשר השוואה בין מקרים שהם שווים באמת; שכן, אילו כללנו במסגרת המחקר גם בעלי עבר פלילי, היה צריך להביא בחשבון לא רק את עצם העבר הפלילי אלא גם כל אותם משתנים הקשורים לטיב העבירות הקודמות: משך הזמן שחלף מיום ביצוע ועד לביצוע העבירה הנוכחית, חומרתן של העבירות והעונשים שנגזרו על עושיהן.

אוכלוסייה זו מצומצמת-יחסית בהשוואה למספר המתפרצים אצל בני-נוער, שזו להם העבירה השכיחה ביותר. ואולם, כאמור, אין מקום לכרוך יחד בני-נוער עם מבוגרים, ובענישה של בני-נוער תופשים שיקולים חינוכיים ושיקומיים מקום מיוחד; ומכאן החלטתנו להתמקד במבוגרים. בשל המספר הקטן של הנבדקים, אנו מציעים להתייחס אל ממצאי המחקר שלהלן כאל ממצאי מחקר מוקדם (או מחקר גישוש pre-test), כאשר מן הראוי הוא שבעקבותיו ייעשה מחקר על מספר תיקים רב יותר, ואולי גם על עבירות נוספות.

למרות הקשיים המחקריים שניצבו בפנינו, סברנו כי ראוי לבחון כיצד פועלת השיטה המשפטית הלכה למעשה, מהם הגורמים המשפיעים על הענישה, ובמידת מה גם כיצד עומדת המערכת בדרישה של שוויון מהותי (להבדיל משוויון חישובי-טכני) בענישה. להערכתנו, דיון בתהליך הטלת העונש, הערכתו ובחינת שינויו אינו צריך להיבנות רק על קריטריונים משפטיים וערכיים מופשטים. עליו להתבסס גם על נתונים אמפיריים, המשקפים את הפרקטיקה. גישה כזו מאפשרת ראייה כוללת ומלאה יותר של הנושא והסקת מסקנות על בסיס הכרת המציאות וביקורת עניינית שלה.

ה. שיטת המחקר

שתי מטרות עיקריות למחקר מבחינה מתודולוגית: האחת – מבין שפעת המשתנים המעורבים בהליך השיפוטי לבדוד את המשתנים התורמים באופן משמעותי ומובהק מבחינה סטטיסטית לגיבוש החלטה על סוג העונש. להשגת המטרה יוצגו פרופילים של נאשמים בעבירת ההתפרצות, המורכבים ממשתנים משפיעים, וכן מודל המשקף הן את השפעתם היחסית והן את השפעתם המצטברת של משתנים אלה על החלטות בתי-המשפט.

המטרה השנייה היא לבדוק את תרומתם של משתנים אלה לשוויון או לאי-שוויון בענישה.

המשתנה התלוי שאנו בודקים הוא, כאמור, סוגי העונשים המוטלים על נאשמים בעבירת ההתפרצות, שזו להם העבירה הראשונה.

1. האוכלוסייה הנחקרת

במחקר נבדקו תיקי עבריינים מבוגרים, ללא עבר פלילי, שהואשמו והורשעו בעבירה ההתפרצות בשתי ערים גדולות בישראל: תל-אביב וירושלים. איתור האוכלוסייה נעשה באמצעות נתוני מחשב שסופקו לנו על-ידי משטרת ישראל. נתוני המחשב כללו את מספרי התיקים של נאשמים בהתפרצות בתי-משפט השלום והמחוזי בשתי הערים הנזכרות. לפי רשימה זו, נבדקו התיקים במזכירות ובארכיונים של בתי-המשפט בשתי הערים ואותרו התיקים של העבריינים שזו להם ההרשעה הראשונה.

מחקרים שעסקו בניתוח דפוסי פשיעה של מבוגרים ובפיתוחה של קריירה פלילית מורים, כי מספר העבריינים המבוגרים המבצעים, כעבירה ראשונה, את עבירה ההתפרצות הוא נמוך ביותר²⁸ (מדובר בסביבות 10.0% מסך המתפרצים שנתפסו). כך גם נמצא במחקרנו. לכן נאספו נתונים מארבע השנים 1981-1984 בשתי הערים האמורות. האוכלוסייה שעמדה בתנאים שהוצבו הגיעה, כאמור, ל-125 איש. המספר הנמוך של התיקים איפשר לנו לבדוק כל תיק לגופו, להתייחס לכל הפרטים הרבים המופיעים בתיק בית-המשפט ולעשות השוואה מדויקת לפי משתנים רבים יותר. הגם שמספר הנבדקים הנמוך מקשה, כאמור לעיל, על הכללת הממצאים, הרי יש לזכור שהאוכלוסייה שנחקרה אינה משקפת מדגם כלשהו, אלא שהמחקר וממצאיו מתייחסים לכלל אוכלוסיית המורשעים בעבירה ההתפרצות כעבירה ראשונה בשתי הערים שנבדקו. לוח מס' 1 מציג את ההתפלגות הארצית של העבריינים בעבירה הנבדקת בארבעת השנים הנחקרות ואת אוכלוסיית-המחקר שלפנינו, שנגזרה מהתפלגות זו. נראה כי המספרים הנמוכים של עבריינים מבוגרים, שעבירתם הראשונה היתה עבירה ההתפרצות, אינם יוצאי-דופן והם דומים למה שמתואר בספרות המחקרית בעולם המערבי.

2. משתני המחקר

הנתונים שנאספו מתיקי בתי-המשפט על אוכלוסיית המורשעים, 83 במספר, נחלקים לחמש קטגוריות:

- (א) משתנים סוציו-דמוגרפיים (מין, גיל, עדה, שירות בצה"ל).
- (ב) משתנים פליליים הקשורים לעבירה הנוכחית (סעיף העבירה, מספר שותפים, תפקיד העבריין, דרך ביצוע העבירה, ערך הרכוש שנגנב, העדה שהקורבן משתייך אליה, תאריך ביצוע ההתפרצות, זמן הביצוע — יום או לילה, האם ההתפרצות כללה גם גניבה, נוכחות אנשים במקום ההתפרצות וכדו').

28 J. M. Chaiken and R. M. Chaiken, with J. E. Peterson, *Varieties of Criminal Behavior* (California); J. Petersilia, "Criminal Career Research: A Review of Recent Evidence" in: M. Morris and N. Tonry (eds.), *Crime and Justice* (Chicago, 1980) II 321-329 וראה גם יעל חסין ומשה חביב, "ניתוח דפוסי פשיעה לפי המודל של שרשראות מרקוב" עבריינות וסטייה חברתית יז (1989) 87-103.

לוח מס' 1:

התפרצויות – פתיחת תיקים, אחוז גילויים, עבריינים שהורשעו, עבריינים ראשונים ומועדות, ארצי וירושלים + ת"א בלבד

- 9 -	- 8 -	- 7 -	- 6 -	- 5 -	- 4 -	- 3 -	- 2 -	- 1 -	השנה
אחוז מורשעים	עבריינים ראשונים	תיקים כבתי-משפט (ת"א וירושלים)	סה"כ עבריינים מבוגרים חדשים	סה"כ עבריינים מבוגרים שהורשעו	סה"כ עבריינים שהורשעו (קטינים ומבוגרים)	עבריינים מבוגרים (זכרים ונקבות) שנתגלו בתיקים	אחוז גילויים מתוך התיקים שנפתחו	תיקי התפרצות שנפתחו (קטינים ומבוגרים)	
7.7	25	325	194 (18.9%)	1024	1826	1925	10.1	58,557	1981
12.6	36	286	182 (18.8%)	969	1683	2013	9.6	50,515	1982
11.7	31	265	196 (17.8%)	1104	1780	2005	10.0	52,642	1983
13.3	33	248	196 (16.8%)	1165	1872	2356	10.1	54,599	1984

מקורות:

1. דו"ח משטרת ישראל, לוח מס' 22 בשנים הנזכרות.
2. דו"ח משטרת ישראל, לוח מס' 22 בשנים הנזכרות.
3. דו"ח משטרת ישראל, לוח מס' 22 בשנים הנזכרות.
4. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סטטיסטיקה פלילית 60, בשנים הנזכרות.
5. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סטטיסטיקה פלילית 60, בשנים הנזכרות.
6. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סטטיסטיקה פלילית 60, בשנים הנזכרות.
7. הדפסת נתוני מחשב, משטרת ישראל.
8. הדפסת נתוני מחשב, משטרת ישראל.

- (ג) משתנים המתמקדים בעברייך (משפחתו, אישיותו, מצבו הכלכלי, מצבו הנפשי והבריאותי, תחזית התנהגות להבא, המלצה על טיפול/ענישה וכו').
- (ד) משתנים הקשורים להליך השיפוטי (ערכאת-השיפוט, ייצוג הנאשם, עמדת התובע לעונש, שיקולי השופט — לקולא ולחומרא (ראה רשימת השיקולים בנספח מס' 1).
- (ה) משתנים הקשורים לעונש (סוג העונש, כמותו או משכו, ערעור וכו').

3. דרך עיבוד המשתנים

המשתנה התלוי שביקשנו להסביר במחקר וחפצנו ללמוד ממנו על שוויון בענישה, הוא סוג העונש שהוטל על הנאשמים (עונשי-מאסר, לעומת עונשים אחרים). שאלנו אילו מבין המשתנים הקיימים בעבירה ובהליך הפלילי מסבירים את העונש? וביתר פירוט: האוכלוסייה שנבדקה ($n = 125$) חולקה לשתי קבוצות: על הקבוצה האחת, המונה 19 איש, הוטלו עונשי-מאסר; על הקבוצה השנייה, המונה 106 איש, הוטל מגוון של עונשים אחרים. הקבוצה הראשונה הוגדרה כקבוצת-סיכון, וביקשנו לאפינה בהשוואה לקבוצה השנייה, כלומר: לבדוק עד כמה משתני המחקר משפיעים לגביה יותר מאשר לגבי הקבוצה השנייה ומהם המשתנים הבולטים בהשפעתם.

המשתנים עובדו בשתי רמות:

ברמה הראשונה נבדקו הקשרים הסטטיסטיים בין כל משתנה יחיד לבין סוג העונש שהוטל על הנאשמים, באמצעות מבחן מובהקות (x^2) .²⁹ באמצעות הקשר הסטטיסטי הזה ניתן לעמוד הן על ההשפעה של כל אחד מן המשתנים היחידים על סוג העונש והן על כיוון ההשפעה.

ברמה השנייה נבדקו המשתנים, שנמצאו מובהקים ברמה הראשונה, בעזרת מודל הרגרסיה הלוגיסטית³⁰ והתקבל מודל המסביר את סדר המשתנים לפי מידת השפעתם על סוג העונש.³¹

באמצעות תוכנית זו נבדקה תרומתם היחסית ותרומתם המצטברת של משתנים אלה להסבר המשתנה התלוי, כלומר: נבדקה השפעתם של המשתנים על סוג העונש. באמצעות התוכנית ניתן להסביר גם את יחס ההעדפה (Odds ratio) להתנהגות הנבדקת.³²

29 מבחן זה בודק קשר בין שני משתנים ואת מידת המובהקות של הקשר. כאשר רמת המובהקות היא $P=0.05$ או נמוך מכך, ניתן לרבר על קשר מובהק מבחינה סטטיסטית.

30 SPSS X. User's Guide (New York, 2nd. edition, 1986) chapter 30, pp. 569–602.

31 תוכנית הרגרסיה הלוגיסטית מתאימה מודל רגרסיה למשתנה תלוי קטגורי (במקרה שלנו — בינומי, המקבל ערכים מ-0 עד 1), כאשר המשתנים המסבירים הם רציפים (אורדינליים) או קטגורי (במקרה שלנו — כולם משתנים קטגורי (אורדינליים)). בשיטה זו אין צורך בהנחות של התפלגות נורמלית. תוכנית הרגרסיה הלוגיסטית היא השיטה הטובה ביותר למדוד את ההשפעה היחסית של כל אחד מן המשתנים וכן את ההשפעה המצטברת שלהם על סוג העונש, ראה BMDP Statistical Software (Berkeley, 1981 ed. by W. L. Dixon), 330–344.

32 R. D. Cox, Analysis of Binary Data (London, 1970).

ו. ממצאים

1. מאפייני האוכלוסייה

למעט שישה משתנים, שעליהם נדווח בהרחבה בסעיף 2 של הממצאים, כל יתר המשתנים לא נמצאו כמשפיעים על שיקול-הדעת של השופט בגזר את הדין (לפי מבחן מובהקות, כאשר כל אחד מן המשתנים דווח בנפרד לעומת משתני העונש). עם זאת, חשבנו לנכון להציג את מאפייני האוכלוסייה הנבדקת כרקע כללי למחקר וגם משום שהם יוצרים פרופיל כללי של ה"מתפרץ ראשונה". משתנים רבים אלה, 77 במספר, כוללים מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של העבריין – מאפיינים המתייחסים לביצוע העבירה ומשתנים הקשורים להליך השיפוטי.

(א) מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של האוכלוסייה

האוכלוסייה מנתה 125 נאשמים. הגיל השכיח היה 22-30 (57.6% מהאוכלוסייה), מקום שני בשכיחות תפשו גילאי 18-21 (28.8% מהאוכלוסייה). למעלה ממחציתם (56.8%) יהודים, יתרה ערבים (43.2%) ומרביתם גברים (98.4%).

(ב) מאפיינים המתייחסים לעבירה

למעלה מארבע חמישיות (84.8%) ביצעו התפרצות למקום שאינו משמש מגורים (סעיף 407 לחוק העונשין). כשני שלישים (64.8%) ביצעו את ההתפרצות בעזרת שותפים, וכשליש (35.2%) – לבד. כארבע חמישיות (82.4%) מבין אלה שביצעו את ההתפרצות עם שותפים – תפקידם בהתפרצות היה תפקיד המבצע, ויתרה – מסייעים ו/או משדלים. אצל מרביתם (85.6%) ההתפרצות כללה גם גניבה. כשלושה רבעים מבין ההתפרצויות בוצעו אצל יהודים (77.6%), ויתרה – אצל ערבים. דרך ביצוע העבירה המועדפת (48.0%) היתה שבירת דלת או חלון עם מכשיר, ויתרה השתמשו באמצעים שונים אחרים. כשני שלישים (63.2%) מבין ההתפרצויות בוצעו בלילה. ביותר מתשעים אחוז של המקרים לא נכחו אנשים במקום ההתפרצות. ערך הרכוש הנגנב נע בין פחות מ-100 דולר ועד ל-10,000 דולר ויותר³³.

33 בשנים 1981-1984 שררה אינפלציה כבדה בישראל. כדי להגיע לאחידות בערך הרכוש שנגנב חושב ערכו של הכסף הישראלי בדולרים בכל אחד מחודשי השנה שנבדקו. התפלגות הרכוש שנגנב היא כדלקמן:

ערך הגניבה בדולרים	עונש מאסר (N=19)	עונש אחר (N=106)
עד 100		12 (11.3)
101 – 250	1 (5.2)	3 (2.8)
251 – 500	1 (5.2)	5 (4.7)
501 – 1000	3	9

2. ההליך השיפוטי

מרבית הנאשמים (87.2%) הודו בביצוע העבירה. בכמחצית מן המקרים (48.0%) הנאשם לא היה מיוצג על-ידי עורך-דין ובכמחצית נוספת (48.8%) – יוצג הנאשם על ידי עורך-דין פרטי. ב-3.2% מן המקרים הייצוג היה על ידי סניגור ממונה³⁴. תסקיר קצין-מבחן הוגש על קצת פחות ממחצית הנאשמים (47.2%)³⁵. בדיקת התסקירים של קציני-המבחן הורתה שכרובם המכריע (כ-5/6, 50/59) היתה המלצה להימנע ממאסר בפועל וכי ב-84.0% (42/50) ממקרים אלה היא כובדה. גם לגבי משתנה זה – כפי שנמצא גם לגבי יתר המשתנים המפורטים בסעיפים אלה – לא נמצא קשר סטטיסטי – הנמדד באמצעות χ^2 – בין סוגי ההמלצות לבין סוגי העונשים.

(15.8)	(8.5)	
4	12	5000 – 1001
(21.1)	(11.3)	
1	10	10000 – 5001
(5.2)	(9.4)	
3	6	+10000
(15.8)	(5.7)	
3	36	אין הערכה בספית
(15.8)	(34.0)	
3	13	לא נגנב
(15.8)	(12.3)	
100.0	100.0	סה"כ ב-%

34 התפלגות ייצוגם של הנאשמים בבית-המשפט היא כדלקמן:

עונש מאסר	עונש אחר	סה"כ ב-%
13 (68.4)	48 (45.3)	61 (48.8)
(21.3)	(78.7)	(100.0)
—	4 (3.8)	4 (3.2)
	(100.0)	(100.0)
6 (31.6)	54 (50.9)	60 (48.0)
(10.0)	(90.0)	(100.0)
19 (100.0)	106 (100.0)	125 (100.0)
(15.2)	(84.8)	(100.0)

35 השופטים מכבדים בדרך-כלל את המלצות קציני-המבחן, כפי שיפורט: על 59 איש הוגש תסקיר קצין-מבחן. המלצה על עונש מרחיע (הכוונה למאסר על-תנאי) ניתנה ל-35 איש, וב-29 מקרים (82.9%) כובדה ההמלצה. המלצה טיפולית ניתנה ל-15 איש חו כובדה ב-85.7% מן המקרים. הימנעות מהמלצה נמצאה בחשעה תיקים, ועל 4 מהם (44.4%) הוטל עונש מאסר בפועל.

3. שיקולי השופטים לחומרא ולקולא³⁶

בגזרי-הדין נמצא, כי שופטים משתמשים ב-31 סוגי שיקולים שונים, מהם שמונה לחומרא ו-23 לקולא (ראה נספח מס' 1). השיקולים לחומרא נחלקים לשלוש קטגוריות: (1) שיקולים הקשורים במעשה העבירה³⁷; (2) הימנעות קצין-המבחן מהמלצה³⁸; (3) שיקולים של הרתעה³⁹. גם השיקולים לקולא נחלקים לשלוש קטגוריות: (1) שיקולים הנוגעים בעבריו ובאישיותו⁴⁰; (2) שיקולים הקשורים בעבירה⁴¹; (3) שיקולים אחרים⁴². השיקולים שנרשמו בשתי הקטגוריות הראשונות לא נמצאו כקשורים סטטיסטית עם משתני העונש; מהקטגוריה השלישית – המשתנה היחיד שנמצא קשור סטטיסטית עם העונש הוא: מעצר לפני משפט. כאשר נעשתה ההשוואה בין שתי קבוצות-האוכלוסייה הנבדקות (עבריינים שהוטל עליהם עונש-מאסר, לעומת עבריינים שהוטל עליהם עונש אחר), נמצא כי השימוש שעושים השופטים ברישום השיקולים – הן לחומרא והן לקולא – כמעט שאינו מבחין בין הקבוצות ואינו מאפשר הסקה ישירה לגבי חומרת העונש⁴³. להפתעתנו, בשמונה תיקים של מורשעים שהוטל עליהם עונש-מאסר (42.1% מכלל ה-19) לא נמצאו רשומים כל שיקולים לחומרא. חסרון זה אינו מאפשר לבדוק מה הניע את השופטים להטיל עונש-מאסר בפועל, ולו רק ברמה הרטורית. מן הראוי לציין, כי תופעה זו של חסר ברישום נימוקים ושיקולים בולטת בעיקר בגזרי-הדין של בית-משפט השלום (לרוב בתל-אביב) בהשוואה לגזרי-הדין של בית-המשפט המחוזי (לרוב בירושלים). הראשונים דלים מאוד בהנמקה ולעתים אף

- 36 ביקשנו את רשותה של הנהלת בתי-המשפט לראיין את השופטים לגבי שיקוליהם במתן גזרי-הדין, ונענינו בשלילה. מכאן, שנאלצנו להתייחס לנימוקי השופטים הן לקולא והן לחומרא, כפי שנרשמו בגזרי-הדין.
- 37 שישה שיקולים הקשורים במעשה העבירה נאספו מגזרי-הדין: ערך גבוה של הרכוש שנגנב; ההתפרצות בוצעה עם שותפים; ביצוע מתחכם של ההתפרצות; חלקו של העבריין בביצוע העבירה היה גדול (מתפרץ); ההתפרצות בוצעה כלילה; נוכחות של אנשים בזמן ההתפרצות.
- 38 בטרמינולוגיה המקובלת של קציני-המבחן, הימנעות מהמלצה פירושה, שלהערכת קצין-המבחן, המלצה טיפולית לא תשרת את העבריין או את הקהילה. בחלק גדול מן המקרים הימנעות מהמלצה עלולה לגרום גזרי-דין של מאסר.
- 39 השיקול הרווח בקטגוריה זו בגזרי-הדין נרשם כ"התפרצות היא מכת מדינה ויש להרתיע את העבריינים".
- 40 נמצאו 16 שיקולים הנוגעים בעבריו ובאישיותו: עבר נקי, המלצה חיובית של קצין-מבחן, הנאשם הודה, הנאשם הביע חרטה, הנאשם חזר בתשובה, גילו הצעיר של הנאשם, שירות בצה"ל, מצב כלכלי קשה, מצב משפחתי קשה, מצב בריאות קשה, ערכים חיוביים, חוות-דעת טובות עליו, עובד ומשתכר למחייתו, אישיות חיובית, מצב נפשי מעורער וחלש אופי (נגרר). כאן המקום להעיר, כי במשתנה "הביע חרטה" נמצאה מובהקות סטטיסטית בין הבעת החרטה לבין העונש ($D.F. = 7.635$; $X^2 = 0.22$; $P < 0.6$). כיוון המגמה מצביע על כך, כי מכין העבריינים שהביעו חרטה (ושהשופט התייחס לכך בהכרעת הדין) נשלחו פחות מהצפוי למאסר (Expected), לו היתה כאן התפלגות נורמלית. מאחר ששיעור אי-ההתייחסות של השופט למשתנה זה מגיע לכדי שני שלישים מן התיקים, החלטנו שלא לקחת בחשבון את המשתנה כגורם משפיע.
- 41 נמצאו שני שיקולים הקשורים בעבירה: הרכוש החוזר לבעליו (בחלקו, במלואו) וחלקו של העבריין בביצוע העבירה קטן (מסייע).
- 42 בקטגוריה של שיקולים אחרים קובצו חמישה סוגי שיקולים: עצור לפני משפט; שיתף פעולה עם המשטרה; עסקת-טיעון; התובע לא דרש מאסר; הקורבן סלח.
- 43 סוג השיקולים לחומרא: $N.S.$; $D.F. = 2$; $X^2 = 1.99$. סוג השיקולים לקולא: $N.S.$; $D.F. = 2$; $X^2 = 2.95$.

חסרים אותה לחלוטין; ואילו האחרונים עשירים יותר בהנמקה מפורטת, ולעתים אף ארוכה. זאת כנראה עקב העומס הגדול-במיוחד הרובץ על שופטי-השלום בתל-אביב.

כן מעלה הבדיקה, כי ההנמקה הרשומה אינה משקפת באופן מלא את הנתונים שהם בעלי-השפעה ברורה על העונש. לדוגמא: עובדת עברו הנקי של העברין, שאין לפקפק בהשפעתה, נרשמה בשלושה רבעים מגזירי-הדין של העבריינים, שלפי התיק עברם נקי, ויותר אצל מי שעונשו היה אחר ממאסר (ראה נספח מס' 2).

4. המשתנים המשפיעים על העונש

ששה משתנים מכלל 83 המשתנים שנאספו על העבריינים, נמצאו כמשפיעים על סוגי העונש. לגבי שלושה משתנים קיים קשר סטטיסטי מובהק בינם לבין העונשים⁴⁴, ולגבי שלושת האחרים – הקשר הסטטיסטי גבולי ($p = 0.0559$ או פחות). שלושת המשתנים הראשונים הם: (1) מעצר לפני משפט (היה במעצר לעומת לא היה במעצר); (2) הצעת התובע לעונש (התובע ביקש לגזור מאסר לעומת הצעת התובע לעונש אחר); (3) ערכאת-השיפוט (בית-משפט שלום לעומת בית-משפט מחוזי).

בשלושת המשתנים הנוספים נמצא כיוון של השפעה על סוגי העונש, אם כי מגמה זו, כאמור, אינה מובהקת מבחינה סטטיסטית (לפי המבחן של $p = 0.05$). והם: (1) מספר המשתתפים בעבירה (משתתף יחיד לעומת מספר משתתפים); (2) שיהוי ארוך לעומת קצר⁴⁵; (3) ערך הרכוש הנגנב (ערך נמוך לעומת ערך גבוה). לפני הצגת פרופיל המשתנים המשפיעים (קיבוצם בהשפעה וניתוח השפעתם היחסית על סוגי העונש באמצעות הרגרסייה הלוגיסטית) נפרט את ששת המשתנים שנמצאו כמשפיעים על סוג העונש ואת מגמת ההשפעה שלהם – כל אחד בנפרד:

(א) מעצר לפני משפט

מסך האוכלוסייה הנבדקת, 17 איש (13.6%) נעצרו לפני המשפט. על עשרה מביניהם (58.8%) הוטל עונש מאסר⁴⁶.

(ב) דרישת התובע לעונש

התובע דרש עונש-מאסר בפועל ל-35 איש מתוך האוכלוסייה הנבדקת. ב-14 תיקים מתוך ה-19 שעליהם הוטל עונש-מאסר (73.7%) נמצא משתנה זה⁴⁷.

44 קשרים סטטיסטיים בין משתנים ברמת מובהקות של $P = 0.05$. מדד זה בודק את מידת הקשר שבין שני המשתנים.

45 משתנה השיהוי חולק דיכוטומית בין שיהוי ארוך (חלפה שנה ויותר מיום הגשת כתב-האישום ועד למשפט) לבין שיהוי קצר (חלפה פחות משנה). ייתכן שחלוקה כזו אינה עדינה דיה להבחנת סוג העונש (למרבית המורשעים היה שיהוי קצר).

46 מעצר לפני משפט לעומת סוגי העונש: $X^2 = 8.645$; $D.F. = 2$; $P < .0000$.

47 דרישת התובע לעומת סוגי העונש: $X^2 = 25, 260$; $D.F. = 3$; $P < .0001$; אחוז זה הוא לכאורה גבוה, אולם אם מביאים בחשבון כי ככלל אין בית-המשפט מחמיר מעבר למה שהוא מתבקש

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

(ג) ערכאות השיפוט

עבירת ההתפרצות נשפטת, כזכור, בשתי ערכאות: בבית-משפט שלום ובבית-משפט מחוזי. ואכן, כפי שצוין בעבר במסקנות הוועדה לטיפול בעבירות ההתפרצות, נמצאו גם במחקרנו הבדלים סטטיסטיים מובהקים בסוגי העונש לפי התפלגות בתי-המשפט, כאשר מרבית עונשי המאסר הוטלו על הנשפטים בפני בית-המשפט המחוזי בירושלים.

לוח מס' 2:

סוגי העונש לפי בתי-משפט (במספרים מוחלטים ובאחוזים)

בית-המשפט עונשים	מחוזי ירושלים	מחוזי תל-אביב	שלום תל-אביב	שלום ירושלים	סה"כ
מאסר	14 (73.7)	—	5 (26.3)	—	19 (100.0)
מאסר על-תנאי + עונשים נלווים	33 (33.3)	2 (2.0)	47 (47.5)	17 (17.2)	99 (100.0)
עונש אחר	—	1 (14.3)	6 (85.7)	—	7 (100.0)
		(33.3)	(10.3)		(5.6)
סה"כ	47 (37.6)	3 (2.4)	58 (46.4)	17 (13.6)	125 (100.0)
	(100.0)	(100.0)	(100.0)		(100.0)

$$X^2 = 22.7996; D.F. = 6; P < .0009$$

עיון בלוח מלמד, כי כשלושה רבעים מסך כל עונשי-המאסר (73.7%) הוטלו על-ידי בית-המשפט המחוזי בירושלים, וכרבע מבין המאסרים הוטלו על-ידי בית-המשפט השלום בתל-אביב (26.3%). בית-משפט השלום בירושלים ובית-משפט המחוזי בתל-אביב (שמספר הנאשמים שנשפטו בו הוא נמוך מאוד, יחסית, ולכן ייתכן שאינו משקף מגמה של מדיניות) לא הטילו כלל עונש-מאסר⁴⁸. בנוסף על כך, מן הממצאים עולה כי העונש השכיח בבתי-משפט השלום הוא עונש המאסר על תנאי, כשאליו נלווים בדרך-כלל עונשים נוספים (100.0% מגזרי-הדין של

על-ידי התביעה, מרשים דווקא האחוז של מקרים שבהם הוטל מאסר בפועל ללא בקשה לעונש זה על-ידי התביעה (26%).

48 בגלל מיעוט העבריינים הראשונים שנשפטו בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב לא נראה ראוי לנתח את הממצאים הנוגעים בערכאה זו.

בית-משפט השלום בירושלים ו-81.0% מסך גזרי-הדין של בית-משפט השלום בתל-אביב).

כאמור, לשלושת המשתנים האחרים, השפעה נמוכה-יחסית על העונש, ולהלן פירוט מגמת ההשפעה שלהם על עונשי-המאסר:

(ד) מספר המשתתפים בעבירה

כשני שלישים (64.8% - 81 איש) מסך האוכלוסייה הנבדקת ($n = 125$) ביצעו את העבירה יחד עם שותפים. לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק בהטלת העונש בין קבוצה זו לבין המתפרצים שביצעו את העבירה ללא שותפים, אם כי עולה מהמבחן הסטטיסטי המגמה של ההשפעה ($p=.0559$), כלומר: יותר נאשמים שביצעו את ההתפרצות יחד עם שותפים נשלחו למאסר בהשוואה לאלא שביצעו את העבירה ללא שותפים.

(ה) שיהוי ארוך לעומת קצר

כשני שלישים (68.8% - 86 איש) נשפטו על העבירה תוך תקופת-זמן של פחות משנה (שיהוי קצר). לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק לעניין העונש בינם לבין קבוצת המתפרצים שהשיהוי לגביהם נמשך למעלה משנה ($p=.0567$), אם כי מגמת ההשפעה מורה שיותר מורשעים עם שיהוי קצר נשלחו למאסר.

(ו) ערך הרכוש הנגנב

ערך הרכוש הנגנב חושב בדולרים וחולק, דיכוטומית, בין ערך רכוש נמוך (פחות מ-1000 דולר) לבין ערך רכוש גבוה (יותר מ-1000 דולר). לא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק לעניין העונש ($p=.0599$), אם כי בלטה מגמת ההשפעה, המורה שיותר מבין אלה שערך גניבתם היה גבוה נשלחו למאסר.

5. מידת ההשפעה המשותפת של המשתנים על סוגי העונש

(א) פרופילים

לנושא השוויון בענישה חשוב היה לראות אם ניתן להשוות בין פרופילים של מורשעים, כאשר על חלקם הוטל עונש-מאסר, ועל חלקם האחר — עונש שונה ממאסר. מאחר ששלושת המשתנים שהוזכרו לעיל (מעצר לפני משפט, דרישת התובע וערכאות-השיפוט) הם המשתנים שנמצאו משפיעים על העונש (כלומר: שקיים קשר סטטיסטי מובהק בינם לבין סוג העונש), בנינו פרופילים של מורשעים לפי שלושת המשתנים ובדקנו את השפעתם של הענישה. כל אחד משלושת המשתנים חולק באופן דיכוטומי, כמפורט להלן: ערכאות-השיפוט (בית משפט השלום — 1; בית-המשפט המחוזי 2); מעצר לפני משפט (לא היה מעצר — 1; היה מעצר — 2); דרישת התובע (התובע לא דרש מאסר — 1; התובע דרש מאסר — 2).

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

לוח מס' 3 מציג את התפלגות הפרופילים:

לוח מס' 3
התפלגות העבריינים לפי פרופילים המורכבים מן המשתנים:
סוג בית-המשפט, מעצר לפני משפט ודרישת התובע לעונש (במספרים
מוחלטים ובאחוזים)

פרופילים	שכיחות המתפרצים שלא הוטל עליהם עונש מאסר בפרופיל		שכיחות המתפרצים שהוטל עליהם עונש מאסר בפרופיל		סה"כ מאסרים מכל פרופיל (ב-%)
	N	%	N	%	
1.1.1	56	(52.8)	0	(0.0)	0.0
1.1.2	7	(6.6)	1	(5.3)	12.5
1.2.1	5	(4.7)	1	(5.3)	16.7
1.2.2	2	(1.9)	3	(15.8)	60.0
2.1.1	18	(17.0)	1	(5.3)	5.3
2.1.2	16	(15.1)	7	(36.7)	30.4
2.2.1	2	(1.9)	3	(15.8)	60.0
2.2.2	0	(0.0)	3	(15.8)	100.0
סה"כ	106	(100.0%)	19	(100.0%)	

המקרא לפי הספרות משמאל לימין:

- 1.1.1 = בית-משפט שלום, לא היה מעצר לפני משפט והתובע לא ביקש מאסר בפועל.
- 1.1.2 = בית-משפט שלום, לא היה מעצר לפני משפט והתובע ביקש מאסר בפועל.
- 1.2.1 = בית-משפט שלום, היה מעצר לפני משפט והתובע לא ביקש מאסר בפועל.
- 1.2.2 = בית-משפט שלום, היה מעצר לפני משפט והתובע ביקש מאסר בפועל.
- 2.1.1 = בית-משפט מחוזי, לא היה מעצר לפני משפט והתובע לא ביקש מאסר בפועל.
- 2.1.2 = בית-משפט מחוזי, לא היה מעצר לפני משפט והתובע ביקש מאסר בפועל.
- 2.2.1 = בית-משפט מחוזי, היה מעצר לפני משפט והתובע לא ביקש מאסר בפועל.
- 2.2.2 = בית-משפט מחוזי, היה מעצר לפני משפט והתובע ביקש מאסר בפועל.

מאחר שבחלק מן הפרופילים מספר האנשים קטן, קשה לדבר על אפשרות לניבוי מלא. אך מהסתכלות בתוצאות עולים באופן ברור התבנית או הדפוס של הניבוי לגבי החלטת השופט.

מן הלוח מתבררים הממצאים הבאים:

הממצא הראשון: שתי קבוצות פרופילים – הראשונה (1.1.1) והאחרונה (2.2.2) – אינן ניתנות להשוואה בתוך עצמן, מכיוון שלא נמצאו פרופילים דומים בשתי קבוצות הנבדקים. בכל אחד משני הפרופילים הללו ניבוי העונש הוא חד-משמעי: על כל המורשעים בשילוב הראשון הוטל עונש השונה ממאסר ועל כל המורשעים בשילוב השני הוטל עונש-מאסר (יש לשים לב שמספרם הוא קטן מאוד – 3). אילו

נמצאה קורלציה בין משתנים אלה (ערכאת-השיפוט, מעצר לפני משפט ודרישת התובע לעונש) לבין חומרת העבירה, לא היתה רבונתא בממצא זה. אולם, בהעדר מתאם כזה, יוצא כי לגבי כמחצית מן המורשעים (59 – 47.5%) שלושה משתנים אלה, שאינם קשורים לחומרת העבירה, משפיעים על החלטת השופט לסוג העונש – מאסר או עונש אחר.

הממצא השני: הדפוס של החלטות השופטים מורה, כי קיים שילוב מקל ושילוב מחמיר – בהשפעה על העונש – של שלושת המשתנים בכל אחד מששת הפרופילים האחרים: בשילוב הראשון, המקל, הדיון המשפטי מתקיים בפני בית-משפט השלום, לא היה מעצר לפני משפט והתובע לא ביקש מאסר בפועל. בשילוב השני, המחמיר, הדיון המשפטי התקיים בפני בית-המשפט המחוזי, היה מעצר לפני משפט והתובע ביקש מאסר בפועל.

הממצא השלישי: בשש הקבוצות האחרות (למעט 1.1.1 ו-2.2.2) נמצאים מורשעים בעלי פרופילים שווים, שעל חלקם הוטלו עונשי-מאסר, ועל חלקם – עונשים אחרים. ניתוח כיוון ההשפעה של המשתנים אצל בעלי הפרופילים השווים מורה, כי קיים כיוון אחיד בהשפעת המשתנים על הטלת עונש-המאסר, כיוון שכבר עמדנו עליו לעיל: בעל-ידין, שנשפטו בפני בית-משפט מחוזי, עצורים לפני משפט, ואלה שהתובע דרש מאסר עבדורם נשפטו יותר למאסר – בהשוואה לאלה שנשפטו בפני בית-משפט השלום, שלא היו עצורים לפני משפט ושהתובע לא דרש הטלת עונש-מאסר.

מן הראוי לחזור ולהדגיש את שנכתב כבר קודם לכן: שלושה משתנים אלה, שלהערכתנו, ולפי הבדיקה שעשינו, אין להם קשר הדוק עם מעשה העבירה או עם חומרתה – משפיעים באופן בולט על הטלת עונש-המאסר: ארבע מקבוצות-הפרופילים, המאופיינות על-ידי המשתנים שלהם השפעה מחמירה על הענישה, מסבירות בין קצת פחות משליש המאסרים (30.4%) ועד ל-100.0% מהמאסרים.

6. ניתוח המקרים

מכיוון שמספר המקרים בקבוצת הניסוי וההשוואה קטן, יחסית, ויתכן שהמשמעות הסטטיסטית אינה נקייה דיה – עשינו ניתוח מפורט של כל אותם מורשעים בעלי פרופילים דומים. נערכה לגביהם השוואה הן בהתייחס לשלושת המשתנים של הפרופיל שנמצאו כבעלי קשר סטטיסטי לעונש והן בהתייחס לשלושת המשתנים האחרים שהוזכרו קודם-לכן כמשפיעים על העונש (מספר המשתתפים בעבירה; שיהוי ארוך לעומת קצר; ערך הרכוש שנגנב). השוואה בין הפרופילים לפי כל ששת המשתנים נמצאת בנספח מס' 3 והיא מורה על כך, כי נוסף על שלושת המשתנים שלעיל, יש כיוון של השפעה מחמירה יותר בגורם-הדין אף למשתנים הבאים: שיהוי קצר, ערך גבוה של הרכוש שנגנב ויותר ממתפרץ אחד. עם זאת, גם בקבוצות המשוות הללו נמצאו מורשעים בעלי פרופילים דומים ללא נתונים מספיקים שיורו על הסיבות להבדל שבענישה. בדיקה מדוקדקת העלתה, כי בקבוצת ה"מאסרים בפועל", ארבעה עבריינים

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירות ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

נבדלים מן האחרים ומהאוכלוסייה הנבדקת בכלל. בשני מקרים התייחסה ההרשעה ליותר מהתפרצות אחת (במקרה האחד שני אישומים, ובמקרה האחר – שלושה) ובשני המקרים הנוספים לא היה מדובר בעבר נקי לחלוטין. במקרה אחד נזקפה להובת הנידון התפרצות קודמת שעליה לא הורשע, ובמקרה אחר הובא בחשבון כי הוא משתמש בסמים מסוכנים.

כללית ניתן לומר, כי הנתונים המספריים מורים על כך שהעבריינים אשר הוטלו עליהם עונש מאסר בפועל מהווים קבוצת-מיעוט יוצאת-דופן בתוך אוכלוסייה של פורצים שעברם נקי. האם ניתן לאפיין קבוצה זו באמצעות התבוננות ובחינה של נתונים העשויים להסביר את הטיפול המחמיר במיוחד בקבוצה זו (על תשעה-עשר אנשים מתוכה הוטלו עונש-מאסר), מה גם ש-24 מורשעים מהקבוצה שלא הוטלו עליה עונש-מאסר שווים במאפייניהם שנבדקו ונמצאו בעלי מובהקות סטטיסטית?

(א) נתונים המתייחסים לעבירה גופא

בהתחשב בכך שמדובר לרוב בפריצה לבתי-עסק ולא לבתי-מגורים, והאופי העיקרי של העבירה הוא אפוא רכושי, ניתן היה להניח כי היקף הנזק הרכושי שנגרם יהיה יסוד מבחין ומסביר מרכזי. הבדיקה אינה מאמתת הנחה זו: שלושה מתוך ה-19 (שהוטל עליהם עונש-מאסר) לא גנבו כלל; לגבי שלושה נוספים אין הערכה כספית באשר לסכום הגניבה; 9 גנבו פחות מ-1000 דולר; ורק 4 גנבו בין אלף דולר לבין 10,000 דולר; תשעה החזירו את הרכוש (יחסית יותר מאשר קבוצת-העבריינים שלא הוטל עליה עונש-מאסר); ואצל 10 אחרים לא צוין אם הרכוש הוחזר (ראה לוח בהערה 33).

ניתן היה אולי להעריך, כי קבוצה זו תאופיין בריבוי המשתתפים בעבירה. הנחה זו מתאמת במידת-מה בנתונים, שכן ארבעה מתוך ה-19 פעלו לבד, והו שיפור קטן מזה של הפועלים לבד בכלל האוכלוסייה הנבדקת (כשליש). עם זאת, הנתון של ריבוי המשתתפים לא התקיים בחמישית מהנידונים למאסר. ונוסף על כך, ניתן לחלק על משמעותו. המחוקק עצמו, אשר הנהיג בשנת 1973 החמרה בגין ביצוע עבירה בצוותא ובגין נשיאת נשק חם או קר בביצוע העבירה, הבדיל את עבירות ההתפרצות מעבירות אחרות בכך שלגביהן נקבעה כיסוד מחמיר רק נשיאת נשק. כלומר: המחוקק קבע, על דרך אי-ההכללה, כי במקרה זה אין לראות בריבוי המשתתפים יסוד מחמיר מובהק או טיפוסי. כאשר מדובר בעיקר במתפרצים בעלי עבר נקי, המתפרצים לרוב לבתי-עסק וכלילה, אין לשלול את האפשרות כי ריבוי המשתתפים יותר משהוא מעיד על התארגנות עבריינית מסוכנת, מעיד על חולשת האנרגיה והעצמאות של המשתתפים, הנזקקים לתמיכה הדדית שבריבוי (כמו המסקנה בדבר האופי העברייני העולה מן העובדה, שרוב המתפרצים לראשונה מתפרצים לבתי-עסק ולא לבית-מגורים). בהכללה, נתונים המתייחסים לעבירה גופא אינם מסבירים את עונשי המאסר בפועל שהוטלו.

(ב) נתונים סוציו-דמוגרפיים

ניתן היה להניח כי נמצא בקבוצה זו, שהוטל עליה עונש מאסר בפועל, פחות

עבריינים צעירים, שכן גילו הצעיר של העברייין מהווה שיקול מקל. מתברר כי שישה מתוך ה-19 נמנים על קבוצת הגיל הנמוך בתוך אוכלוסיית המבוגרים שנבדקה (18-21), כלומר: שיעורה של קבוצה זו בתוך קבוצת עונשי-המאסר דווקא גבוה במקצת (32.0%) מאשר בכלל האוכלוסייה הנבדקת (שם הוא 28.8%).

(ג) נתונים המתייחסים להליך המשפטי

ייצוג משפטי. בהנחה שהעדר ייצוג פוגם ביכולת להציג כראוי את השיקולים המקלים, ניתן היה להעריך כי העדר ייצוג מגדיל את הסיכוי להיכלא. הבדיקה אינה מאשרת הערכה זו: רק שישה מתוך ה-19 לא היו מיוצגים, כלומר: נמצא ייצוג מעבר לשיעור הרגיל בסוג זה של עבירה.

כאמור, בנתונים אחרים — כמו העובדה שהנידון נעצר עקב העבירה, סוג בית-המשפט שדן בעבירה (מחוזי או שלום) ועמדת התביעה לגבי העונש — נמצאו הבדלים של ממש בין קבוצה זו לבין הקבוצה האחרת. אף-על-פי-כן תשעה מתוך ה-19 (שנידונו למאסר) לא היו במעצר; בשלושה מקרים ביקש התובע עונש שאינו מאסר בפועל, ולמרות זאת הוטל מאסר בפועל; בארבעה מקרים ביקשה התביעה מאסר קצר, ותחת זאת הוטל מאסר ארוך. בחמישה ממקרי המאסר הוטל העונש על-ידי בית-משפט השלום.

המלצת קצין-מבחן. מבין 12 הנידונים למאסר שלגביהם ניתנה חוות-דעתו של קצין מבחן — בשמונה מקרים הוטל עונש מאסר בפועל חרף המלצה נוגדת של קצין-מבחן; כלומר: ב-2/3 מהמקרים, ואילו ב-1/3 מהמקרים תאמה התוצאה — מאסר בפועל — את עמדת שירות-המבחן (הימנעות מהמלצה).

מבין 47 המורשעים שלא נידונו למאסר ואשר ניתנה לגביהם חוות-דעת מטעם שירות המבחן אימץ בית-המשפט את עמדת השירות ב-89.0% (42 במספר) מהם ופעל בניגוד לה ב-11.0% של המקרים (5 במספר). יוצא אפוא, כי בית-המשפט מעדיף לקבל את המלצת שירות-המבחן למבוגרים בקבוצה שלא נידונה למאסר מאשר בקבוצה שנידונה למאסר. מכיוון שברוב התסקירים (לגבי כלל הנבדקים) ההמלצה היא להימנע ממאסר (כ-5/6) ומשום שקל יותר לפעול לפי ההמלצה מאשר נגדה אין להתפלא שההתפלגות בין שתי הקבוצות היא כפי שהיא. אפשר שהעמדה שונה של הממצאים באשר לנתון זה היתה הופכת אותו למשתנה שיש לו השפעה סטטיסטית על העונש.

שיהוי. הנתון היחיד שעלה בקנה אחד עם מה שניתן היה להעריך מראש היה שתכיפות התגובה החברתית לביצוע העבירה מגבירה את הסיכוי לעונש-מאסר. ואכן, פרט למקרה אחד (שבו חלפו 20 חודש מאז ביצוע העבירה) היו משכי-הזמן במקרים של מאסר בפועל — בין האישום לבין גזר-הדין ובין ביצוע העבירה לבין האישום — קצרים, כשהארוכים ביניהם הם ארבעה עד שבעה חודשים. אפשר שנתון זה לא קיבל משמעות סטטיסטית מובהקת בשל התייחסות בלתי-שלמה לגביו בשאלון (השאלון הבחין בין משך-זמן של שנה מן העבירה ועד סיום ההליך

משפטים כ"ב תשנ"ד – עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

ומשך זמן ארוך יותר. לפי הנתונים, היה מקום להבחנה נוספת בין משך-זמן של עד שישה או שבעה חודשים לבין משך-זמן ארוך יותר⁴⁹.

המסקנה היא שבנתונים המתייחסים להליך יש יותר כדי לאפיין ולהבחין את קבוצת המאסרים מקבוצת הלא-מאסרים; ואולם גם כאן כוחם המסביר הוא חלקי ומוגבל, וזאת מבלי להתייחס כאן לניתוח ערכי של הצדקת אפיון כזה.

בחנית השיקולים לקולא מחייבת להבחין בין שלוש קטגוריות: (א) השיקולים המקלים הניתנים לאימות עובדתי, שהם לכאורה משמעותיים יותר, כגון: מצב נפשי מעורער, מצב בריאותי, משפחתי או כלכלי קשה; (ב) השיקולים המקלים הבלתי-בדיקים, אשר משקלם לכאורה מצומצם, כגון: חרטה, אישיות חיובית, ערכים חיוביים במשפחה וכו'; (ג) השיקול של עסקת-טיעון.

השוואת השיקולים המקלים בשתי הקבוצות (אלה שנידונו למאסר ואלה שלא נידונו למאסר) מעלה כי קיים פער מסויים, לא גדול, "לטובת" הקבוצה שלא נידונה למאסר. כך עולה, כי נתונים מקלים מסוימים מיוצגים יותר בקבוצה שהוטלו עליה עונשים שונים ממאסר (מצב כלכלי קשה ומצב נפשי מעורער). לעומתם, נתונים מקלים אחרים (כגון מצב משפחתי או בריאותי קשה, הרכוש הוחזר במלואו, הקורבן סלח) מיוצגים יותר דווקא בקבוצה שהוטלו עליה עונשי-מאסר. ברי, כי בדיקה סטטיסטית אינה יכולה לעמוד על הבדלים אפשריים במשקל האיכותי בין שיקולים מקלים הנופלים תחת אותה כותרת. עם זאת, גם הבדיקה הנעשית על-ידי בית-המשפט בתחום זה והמשפיעה על יכולתו לקבוע בעניין זה ממצאים משקפי-מציאות ומדויקים, היא מוגבלת ביותר.

לעומת זאת, מזדקר פער גדול וכולט לטובת הלא-מאסרים בשתי הקטגוריות האחרות: בתחום השיקולים הבלתי-בדיקים, כגון חרטה, אישיות חיובית, עובד ומשתכר, חוות-דעת טובות, ערכים חיוביים במשפחה; וכן בקטגוריה של עסקאות-טיעון.

נוסף על ההשוואה הכללית, מבחינת השיקולים לקולא, עשינו השוואה נוספת בין שתי הקבוצות מבחינה מספרית של מאסרים בפועל לקבוצות המקבילות להן שלא נידונו למאסר (מקבילות מבחינת זהותן בנתונים שצריכה להיות להם לכאורה השפעה על הענישה, כלומר: מספר המשתתפים, ערך הרכוש, משך השיהוי).

גם השוואה זו העלתה תמונה דומה לזו ששורטטה לעיל, כלומר: שעיקר ההבדל בין שתי הקבוצות הוא בתחום השיקולים הבלתי-בדיקים. נוסף על כך העלתה ההשוואה הסבר אפשרי לתוצאות העונשיות השונות על רקע הבדלים בשיקולים לקולא בחלק מן המקרים, ולעומתם – דמיון רב בין מקרים אחרים וחוסר-הסבר לפער שבתוצאה העונשית.

ההבדל בין הקבוצות המקבילות, המתבטא בעיקר בקבוצת השיקולים המקלים הבלתי-בדיקים, מעורר דאגה: אם מדובר בשיקולים המשפיעים באמת על החלטת השופט, יש בכך כדי ללמד שההחלטה בעניין כה גורלי כמו הטלת מאסר בפועל (או הימנעות ממנו) נתונה במידה רבה למניפולציה והיא משמשת יותר ביטוי למידת ההשקעה והכשרון של הנאשם – או של עורך-הדין המייצג אותו –

49 ראה הערה 45, לעיל.

מאשר כל דבר אחר; שכן, עם כל הכבוד למערכת השיפוטית, אנו מטילים ספק ביכולת להבחין בין חרטה אמיתית לבין חרטה שהיא מן השפה ולחוץ וכן ביכולתו של בית-המשפט לעמוד במקרים רבים (בהליך המשפטי לעונש כפי שהוא מקובל אצלנו) על אישיותו של הנאשם, על ערכיה של משפחתו ועל חלקו האמיתי בעבירה. בתחום של נתונים בלתי-מדידים אלה קיים סיכון כי מידת הקירבה או הריחוק של השופט מן הנאשם מבחינה חברתית ותרבותית או התרשמות גרידא עלולות להשפיע על השופט.

עם זאת, יש להודות כי אין ביטחון ששיקולים אלה, המופיעים בגזרי-הדין, אכן משפיעים על השופט להימנע מהטלת מאסר בפועל, במובן זה שאם לא היו מתקיימים — היה מטיל מאסר בפועל. אפשר שבעיקרה זוהי רטוריקה של הנמקה והעובדה שכאשר נמנעים מהטלת מאסר בפועל, מרבים לציין את השיקול של עבר נקי יותר מאשר כאשר מטילים מאסר בפועל (ולעתים גם לגבי נתונים מקלים אחרים) תומכת בהשערה זו. ואולם גם אם נכונה השערה זו, אנו נותרים ללא הסבר של ממש להבדל בתוצאה העונשית (מאסר או הימנעות ממנו).

לא הסתפקנו בבדיקות סטטיסטיות וכלליות. עשינו גם השוואה ידנית מפורטת של המקרים הנמנים על אותו פרופיל, שעל חלקם הוטל עונש מאסר בפועל ועל חלקם — עונש אחר, במגמה לנסות לאתר הסבר להבדל זה בענישה במשתנים אחרים (שאינם כלולים בפרופיל); שכן משתנה שאינו בעל משמעות סטטיסטית עשוי להיות בעל השפעה במקרה נתון. בהשוואה זו הלכנו בדרכה של הפסיקה, כלומר: התייחסנו לפרופיל המורכב מן הנתונים המשפיעים בפועל, על-פי הניתוח הסטטיסטי של הפסיקה, גם אם כלולים בהם נתונים שאינם צריכים להשפיע. זאת כדי לבחון האם יש עקביות בגישתם של בתי-המשפט. בין אם נכונה גישתם ובין אם לאו. בדיקה זו, עם כל המאמץ לבצעה בצורה מלאה ומדויקת, היא בעלת אופי התרשמותי, אולם אין היא נטולת-ערך. כך, למשל, העלתה הבדיקה כי בחלק מן המקרים ניתן למצוא הבדלים מסבירים (לפחות מבחינת הפוטנציאל שלהם), כגון שאלה אשר לא נידונו למאסר היו צעירים יותר ממי שנידונו למאסר, שנתקיימו לגביהם שיקולים מקלים מהקטגוריה הראשונה (שיקולים משמעותיים הניתנים לאימות), שניתנה לגביהם המלצה חיובית של קצין-מבחן או שהרכוש הגנוב הוחזר במלואו. ואולם במקרים אחרים לא עלה בידנו למצוא נתון מבדיל העשוי להסביר את התוצאה העונשית. לעומת זאת, התרשמנו כי גורמים שאינם קשורים בעבירה ובנסיבותיה — כגון קיומו של תסקיר קצין-מבחן או היעדרו, הגשת ערעור על-ידי הנידון או אי-הגשתו — עשויים להיות בעלי השפעה מכרעת על התוצאה העונשית. השוואה בין הפרופילים השונים ממחישה את כוחה של עמדת התביעה לעונש. כך, למשל, ההבדל בין שתי קבוצות נידונים מצטמצם להבדל בעמדת התביעה. בקבוצה אחת, כאשר התובע נמנע מלבקש מאסר, לא נשלח איש מתוך 13 המורשעים למאסר. באותם נתונים בקבוצה השנייה, כאשר התובע ביקש מאסר, נשלחו למאסר ארבעה מתוך תשעה. כאשר מדובר בנתון מקרי, שאין לו זיקה לחומרת המקרה, זהו ביטוי לאופי השרירותי של ההליך.

אשר למשכי המאסר בפועל — בדרך-כלל משכי המאסר נעים מחודש-וחצי עד עשרה חודשים. גם כאשר מביאים בחשבון נתונים של ערך הרכוש שנגנב ומספר

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

המשתתפים, יוצא כי הוטלו תקופות מאסר שונות על מקרים דומים. למשל: על גניבת רכוש שערכו עולה על 1,000 דולר, אף כי הוחזר במלואו, נגזרו עונשי מאסר של שלושה, חמישה, שישה ועשרה חודשים.

עונש מאסר של שמונה חודשים הוטל במקרה שבו לא נגנב כלל רכוש (עם שותפים) וניתן להשוותו לכל שאר המקרים שבהם לא נגנב רכוש או נגנב רכוש (עם שותפים). המגוון מורה על הטלת עונשי מאסר לתקופות שונות: עשרה חודשי מאסר, שבעה חודשים, שישה חודשים, שלושה חודשים וחודש וחצי. עונש מאסר של שבעה חודשים הוטל במקרה שבו נגנב רכוש (עם שותפים) בערך של 250-500 דולר, אף כי הוחזר במלואו, וניתן להשוותו לכל המקרים שבהם נגנב רכוש בערך זה או גדול ממנו בהם הוטלו העונשים הבאים: עשרה, שישה ושלושה חודשים, חודשיים וחודש וחצי. עונשי המאסר הממושכים יותר – עשרה, שמונה ושבעה חודשים – הוטלו על מי שאינם יהודים.

(ד) ניתוח השפעת המשתנים על סוג העונש באמצעות מודל הרגרסיה הלוגיסטית

בשלב זה של עיבוד הממצאים ביקשנו למצוא, בעזרת כלים סטטיסטיים, הן את השפעתם היחסית והן את השפעתם המצטברת של ששת המשתנים המסבירים על סוג העונש (המשתנה המוסבר). כזכור, שלושת המשתנים המורים על קשר חזק בינם לבין העונש הם – מעצר לפני משפט, הצעת התובע לעונש, ערכאת השיפוט; ושלושת המשתנים שלהם קשר חלש יותר עם סוג העונשים הם – מספר המשתתפים בהתפרצות, ערך הרכוש שנגנב ושיהוי. סוג העונש (המשתנה התלוי) חולק, דיכוטומית, בין עונש מאסר בפועל לבין עונש אחר. גם המשתנים הבלתי-תלויים חולקו דיכוטומית⁵⁰. התאמנו לנתונים מודל של רגרסיה לוגיסטית⁵¹. השערת האפס של המודל הלוגיסטי היא, שלמשתנים הנכנסים למודל תהיה השפעה דומה על סוג העונש.

המשתנים רשומים בלוח מס' 4 לפי סדר חשיבותם היחסית במודל המסביר הטלת עונש מאסר⁵². בטור הראשון מימין מפורטים המשתנים שהוכנסו על-ידנו

50 החלוקה הדיכוטומית של המשתנים המסבירים היא: העברין היה במעצר לפני משפט, לעומת לא היה במעצר; התובע ביקש עונש מאסר, לעומת לא ביקש עונש מאסר; ערכאת השיפוט של בית-משפט מתויד, לעומת בית-משפט השלום; העברין ביצע את ההתפרצות עם שותפים, לעומת ביצע לבד; ערך גבוה של הרכוש שנגנב, מול ערך נמוך; שיהוי קצר, לעומת שיהוי ארוך.

51 ראה סעיף 3.

52 בהשאלה מהאפידמיולוגיה, ניתן להסתכל על המשתנה התלוי כ"פגיע" / "לא פגיע" (נידון למאסר / נידון לעונש אחר); ועל כל אחד מן המשתנים המסבירים – כמשתני "חשיפה" (Exposure), המסוגלים לגרום לעלייה או לירידה בהחלטות על מאסר או שהם עשויים להיות ללא כל השפעה על המשתנה התלוי. השערת האפס היא, שמשתני ה"חשיפה" אינם מעלים ואינם מורידים את הסיכוי או הסיכון למאסר, כלומר: יחס הסיכונים הוא $Odds Ratio = 1$. כאשר כל משתנה חשיפה נבדק כמשתנה יחיד הפועל על האירוע (מאסר), אנו מקבלים את התרומה היחסית של החשיפה למשתנה המסביר (בעזרת מבחן X^2). לעומת זאת, במודל הלוגיסטי המרובה פועלים כל משתני החשיפה יחד ומתקבל סדר חשיבותם בהשפעה על הגדלת הסיכון (יחס ההעדרה) להידון לעונש "מאסר", לעומת להידון לעונש אחר ("לא מאסר").

למודל. בטור השני נרשם יחס הסיכונים של כל אחד מן המשתנים המסבירים בנפרד מן האירוע ל"הישלח למאסר", לעומת "לא להישלח למאסר" (Crude Odds Ratio). הטור השלישי מפרט את יחס הסיכונים (Odds Ratio): ככל שיחס זה עולה, גוברת השפעת החשיפה (לאותם משתני סיכון) על הגדלת הסיכוי להישלח למאסר, לעומת אלה שאינם נחשפים (כלומר: בהנחה שהעברין מאופיין במשתנים שנבדקו, פי כמה גדל הסיכון להטלת עונש-מאסר לעומת הסיכון של אירוע "ללא עונש-מאסר", כאשר משתנים אלה אינם מתקיימים). בטור הרביעי נרשמו המקדמים במשוואת הרגרסיה הלוגיסטית וסטיות התקן של המקדמים. בטור החמישי הוצגו המובהקויות של המקדמים במשוואה. בטור השישי מפורטת תרומתם המצטברת של המשתנים (שנכנסו למודל הרב-משתני) על הטלת עונש-המאסר. מאחר שהמודל הוא רב-משתני, שונה התרומה במחובר של כל אחד מן המשתנים המסבירים מתרומתם כמשתנים יחידים.

לוח מס' 4:

המשתנים המשפיעים על סוג העונש לפי ניתוח רגרסיה רב-משתנית (Multivariate Logistic Regression)

המשתנה	יחס העדפה לפי משתנה יחיד (1)	יחס העדפה $e(\beta)$	אומדן מקדם המודל $SE(\beta)$	P-VALUE	השפעה מצטברת של המשתנים במודל (ב-%)
מעצר לפני משפט	15.7	42.3	3.7443 (.9553)	.0000	17.5
דרישת התובע	11.3	19.3	2.9589 (.9319)	.0000	33.7
ערכאת-השיפוט	5.4	6.2	1.8224 (.8440)	.0170	41.1
מס' משתתפים	1.4	5.2	1.6497 (.9657)	.0593	44.5

(1) השפעתו של המשתנה כמשתנה יחיד (Crude Odds Ratio).

(2) השפעתו של המשתנה המסביר במודל הלוגיסטי המרובה (Odds Ratio).

מהשתקפות הממצאים בלוח נראה כי השערת האפס שהצגנו — כלומר: שלמשתנים הנכנסים למודל תהיה השפעה דומה על סוג העונש — נדחתה. מששת המשתנים שנמדדו, ארבעה מגדילים את יחס ההעדפה, ואילו שני המשתנים האחרים אינם תורמים כלל להסבר השונות שבענישה. ארבעת המשתנים, המסבירים 44.5% מהשונות הכללית של התופעה⁵³ הם מעצר לפני משפט, הצעת התובע לעונש, ערכאת-השיפוט ומספר המשתתפים; ואילו שני המשתנים הנוספים (שיהוי וערך

53 החישוב נערך לפי השיפור שחל ב-Log Likelihood: $\frac{53.27 - 29.572}{53.27} = 0.445$

משפטים כ"ב ושני"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

הרכוש הנגנב) אינם תורמים להסבר מדוע על חלק מן העבריינים, המורשעים בעבירה הראשונה במעשה ההתפרצות, מוטל עונש-מאסר, בעוד שעל החלק האחר מוטלים עונשים השונים ממאסר בפועל.

המשתנה המסביר הראשון שנכנס למודל הוא מעצר לפני משפט⁵⁴. מיקומו הגבוה במודל מורה, שלמשתנה זה התרומה הגבוהה ביותר לסיכון של הטלת עונש-מאסר. השפעתו, כמשתנה יחיד, על הסיכון להטלת עונש-מאסר מגיעה ל-פי 15.7 בהשוואה למורשעים אחרים שלא היו במעצר לפני משפט. יחס ההערפה (Odds Ratio) מורה, כי הסיכויים להטלת עונש-מאסר על נאשם בהתפרצות, שזו לו עבירה ראשונה ואשר היה במעצר לפני משפט, כאשר מתלווים לכך שלושת משתני הסיכון האחרים – מגיעים ל-פי 42.3 בהשוואה למורשעים שלא נעצרו לפני משפט. משתנה יחיד זה מסביר כ-17.5% מהשונות של המודל.

המשתנה השני הנכנס למודל הוא הצעת התובע לעונש מאסר בפועל. תרומתו כמשתנה יחיד לסיכון להטלת עונש-מאסר היא פי 11.3 בהשוואה למורשעים שלא אופיינו בו. יחס ההערפה מורה, כי לנאשמים שהתובע דרש לגביהם מאסר בפועל, כאשר מתלווים לכך משתני סיכון אחרים, יש סיכון גבוה פי 19 להישלח למאסר, בהשוואה לנאשמים שדרישת התובע לעונש לגביהם היתה שונה ממאסר בפועל. במודל המוצע, השפעתם של שני המשתנים האלה יחד על הסיכון להישלח למאסר, מגיעה ל-33.7%. מכאן ששני משתנים אלה – מעצר לפני משפט ודרישת התובע לעונש-מאסר – מסבירים, כשלעצמם, כשליש מהשונות הכללית בהטלת העונשים.

כאשר מתווסף המשתנה השלישי – ערכאת-השיפוט – עולה ההסבר להשפעה המצטברת של שלושת המשתנים על שליחה למאסר לשיעור של 41.1% מסך כל המקרים (משתנה זה, כשלעצמו, מגדיל את יחס הסיכוי להישלח למאסר "רק" פי 5.4 ואין כמעט הבדל בהשפעתו כמשתנה יחיד לעומת השפעתו יחד עם יתר המשתנים, שאז הוא מעלה את יחס הסיכונים לשליחה למאסר פי 6.2).

למשתנה הרביעי – מספר המשתתפים בהתפרצות – כשלעצמו תרומה נמוכה יחסית ליחס הסיכונים להישלח למאסר – פי 1.4 (הוא איננו שונה באופן מובהק מ-1 (Odds Ratio = 1). אולם משתנה זה, כשהוא מתווסף לשלושת המשתנים הקודמים, מעלה את יחס הסיכונים ל-פי 5.2 ומעלה את שיעור ההסבר להשפעה המצטברת של המשתנים על שליחה למאסר ל-44.5% מן המקרים⁵⁵.

54 משיחות עם מפקדים במשטרת ישראל התברר לנו, כי אחד משיקולי המעצר לפני משפט קשור במקום מגוריו של הנאשם, כלומר: השיקול כרוך בהערכת המשטרה אם ניתן יהיה למצוא את החשוד באותה הכתובת כדי לזמנו לחקירות נוספות או למשפט. לגבי חשודים שאינם יהודים קיים חשש של המשטרה לשינוי כתובת-המגורים בנוסף על מקום-עבודה שאינו קבוע; ולכן הם נעצרים יחסית יותר מאשר חשודים יהודים. כפי שאנו מצביעים במחקר שלפנינו, מאחר שקיים קשר מהותי סטטיסטי חזק מאוד בין המשתנה של מעצר לפני משפט לבין המשתנה של הטלת עונש-מאסר, מתגבר הסיכון של הטלת עונש-מאסר על חשודים לא-יהודים. (ראה על הנושא באופן כללי גם ספרו של ד' ליכאי, דיני מעצר ושחרור (הוצאת שוקן, 1978)).

55 במודל של רגרסיה לוגיסטית מרובה, המדר לטיב המודל הוא בשיפור ה-Log Likelihood. במודל הרגרסיה הקלטי אחוז השיפור משמש כ- R^2 (שונות של המודל).

(ה) דיון ומסקנות

חלקו הראשון של הדיון יתרכז במשתנים שנמצאו משפיעים על שיקול-הדעת של השופטים, והעולה ממשתנים אלה לנושא השוויון והצדק בענישה. בחלקו השני נציג את המלצותינו למערכת המשפטית שיביאו – לדעתנו – לשיפור משמעותי בנושא הנבדק.

בתי-המשפט הם חלק מהמערכת החברתית, המסדירה יחסים בין יחידים או קבוצות. מאחר שמערכת זו היא יצירת-אנוש, היא תלויה במקבלי ההחלטות ובמידת ההשפעה של גורמים שונים עליהם. לענייננו, הקשרים בין המשטרה לבין התביעה ובתי-המשפט ובין התביעה לבין בתי-המשפט נתגלו כחשובים באופן מהותי לנושא הענישה. חשיבותם נעוצה בכך שלכל אחד מהגופים האלה יש שיקול-דעת בהתייחסותו לעברייין, והשפעתם – הן כהשפעה חד-פעמית והן כהשפעה מצטברת – ניכרת בסוג העונש המוטל. מכאן שהטלת העונש אינה קשורה באופן בלעדי בהיבטים המתייחסים לעבירה ולעברייין, אלא גם בהיבטים אחרים המשפיעים מצדם על תפקודה של מערכת בתי-המשפט.

דברינו אלה מכוונים לדיון בשלושה מתוך ארבעת המשתנים שנמצאו כמשפיעים – השפעה מובהקת מבחינה סטטיסטית – על החלטות השופטים בענישה של עבריינים, שהם – מעצר לפני משפט, דרישת התובע לעונש וערכאת-השיפוט שהנאשם נידון בפניה. בעזרת שלושה משתנים אלה נדגים את האינטרקורלציות ואת הקשרים ההדדיים בין הגופים, שבאמצעותם מועברת השפעה מגוף אחד לשני. השפעה הקובעת בסופו של דבר במידה רבה, ולעתים אף במידה מכרעת, את העונש המוטל על העברייין. נדון במשתנים אלה כל אחד לגופו:

א. מעצר לפני משפט

מעצר לפני משפט הוא המשתנה המשפיע באופן החזק ביותר על סוג העונש המוטל. אילו שיקפה עובדת המעצר חומרה מיוחדת של העבירה הקונקרטית, לא היה בכך כל דופי. אולם אין אלה פני הדברים. חשודים בעלי אפיונים סוציו-דמוגרפיים מסוימים, שמקום-מגוריהם אינו ברור, שמקום עבודתם אינו קבוע ושיש ספק אם ניתן לסמוך על התייצבותם לחקירה נוספת או למשפט, נעצרים יותר על-ידי המשטרה בהשוואה לחשודים אחרים (ראה הערה 54). ניתן גם לשער, כי יש קשר בין לכידתו של העברייין בשעת מעשה או מיד לאחריו לבין ההחלטה לעוצרו. הן ההחלטה הראשונית על מעצר והן ההחלטה השיפוטית על מעצר עד תום ההליכים מושפעות גם מהערכה אינדיבידואלית של המחליט את חומרתה הכללית (להבדיל מהקונקרטית) של עבירות ההתפרצות. אשר להחלטה המשטרית, נקבע כבר בעבר, בהתייחס לעבירות ההתפרצות, כי אין עמה כללים ברורים ואחידים, משום שהיא נתונה לפרקטיקות המשתנות מיחידה ליחידה והביטוי הוא בכך שכמות המעצרים משתנה ממקום למקום⁵⁶.

ניתוח עונשי המאסר בפועל שהוטלו מעלה כי בשלושה מקרים הוטל עונש-מאסר

56 ראה הר"ח בהערה 5 לעיל.

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

על-פני משך-זמן החופף לתקופת המעצר וכי בשלושה מקרים אחרים הוטל מאסר על נידון שהיה נתון במעצר למשך-זמן העולה במקצת על תקופת-המעצר. ניתן להעריך, כי קל יותר לקבל החלטה על מאסר בפועל – שהביטוי המעשי שלה הוא התקופה שבה היה העצור נתון במעצר – מאשר החלטה על שלילת חירות בעתיד; שכן בראשונה אין מטילים על הנידון שלילת חירות נוספת, מה גם שהחלטה כזו מאשררת החלטה שיפוטית קודמת בדבר המעצר. גם הטלת עונש-מאסר, שמשמעותה המעשית היא "תוספת" למעצר נתון, קלה יותר במידת-מה משלילת חירות על רקע של הימצאות בחירות; שכן עצם המעבר מחירות לאי-חירות התקיים כבר, ללא קשר לגור-הדין. ניתן אולי לגרוס, כי אופיים זה של חלק מעונשי-המאסר מקהה במקצת את עוקצו של ההבדל בין אלה שנידונו למאסר לבין אלה שהוטלו עליהם עונשים אחרים. ואולם לא תהיה זו, לדעתנו, הטלת דופי במערכת השיפוטית, אלא ראיית הדברים כהווייתם, אם נביע תהיה בדבר סוג העונש שהיה מוטל אלמלא היה המורשע נתון במעצר.

דומה כי באות כאן לידי ביטוי שתי השפעות נוספות של עובדת המעצר על העונש המוטל: אחת ישירה ואחת עקיפה. הישירה היא החשת הדיון המשפטי בעניינו של מי שנתון במעצר עד תום ההליכים עקב היותו נתון במעצר, ונכונות גדולה יותר להטיל מאסר בפועל עקב החשה זו בשל "טריות" העניין. העקיפה היא הדמיון בין המשתנים הסוציו-דמוגרפיים התורמים למעצר, לבין אותם משתנים שתיארנו כבלתי-בדיקים והמושפעים ממידת הקרבה או הריחוק התרבותיים-חברתיים בין השופט לנאשם – משתנים שיש להם השפעה אפשרית על סוג העונש. במלים אחרות: מדובר בקטגוריה של נידונים, שבהסתברות גבוהה לא ייקבעו לגביה שיקולים לקולא מן הקטגוריה הבלתי-מדודה (אישיות חיובית, ערכים חיוביים במשפחה, חרטה וכו').

כללו של דבר: נמצא שהמשטרה, המשמשת בתפקיד "שומר-הסף" (gate keeper) לכניסה למערכת הפלילית ממשיכה להשפיע על גורלם של יחידים גם מבחינת סוג העונש המוטל עליהם. אין מדובר בהשפעה שולית, אלא בהשפעה קריטית: מעצרו של הנידון, גם אם נמצא שאינו קשור ישירות לחומרתה הקונקרטית של העבירה, מעלה את ההסתברות להטלת עונש-מאסר עליו פי 16 בהשוואה לנידון שלא נעצר (ראה לוח מס' 4).

ב. עתירת התובע לעונש-מאסר

עתירת התובע לעונש-מאסר נמצאה כמשתנה השני במידת השפעתו על סוג העונש. על רקע קיומו בפועל של תעריף ענישה לעבירת התפרצות, שהיא עבירתו הראשונה של הנידון, כעונש שאינו מאסר – לא ברור מדוע מבקש התובע מאסר בפועל במקרים שבהם הוא מבקש זאת; שכן הבקשה איננה משקפת חומרה מיוחדת של המקרה. ההשערות היחידות לעניין זה הן השקפתו הפרטית-האישית על חומרתה הכללית של העבירה, "טריות" המקרה כבסיס להשגת עונש מרחיע, התרשמותו של התובע מאישיות העבריין וסוג הערכאה השיפוטית כפי שיובהר להלן. בדיקה לגבי מערכת-ההשפעות בין התובע לבין בית-המשפט מעלה, כי בהופיעו

בפני בית-משפט השלום מבקש התובע עונש-מאסר לפחות מאשר חמישית מן הנאשמים (13 מסך 75 הנידונים בפני בית-משפט שלום, שהם 17.3%); ואילו בהופיעו כתובע בבית-משפט מחוזי עולה חלקם של אלה על למעלה ממחצית הנידונים (26 מתוך 50 נידונים, שהם 52.0%). בהנחה שערכאות-השיפוט השונות אינן מבחינות בין עבריינים לפי חומרת העבירה (ראה הערה 5), לא ברור גם כאן מהי התשתית העובדתית-עניינית, שלפיה התובע מעלה את דרישתו לעונש. ניתן לשער, כי התובע מתאים את עמדתו לעניין העונש בהתאם לערכאה שבה הוא מופיע יותר מאשר ביחס לחומרת העבירה; והערכאה השיפוטית מצדה מושפעת מעמדת התובע לעונש. כלומר: יש כאן השפעה מתגלגלת, המזינה את עצמה ואף מתעצמת, של גורמים מבניים (במוכחן מעניינים) על העונש המוטל⁵⁷.

המשתנה השלישי, המשפיע באופן סטטיסטי מובהק על החלטת השופט להטיל עונש-מאסר הוא ערכאות-השיפוט, כלומר: האם המשפט מתברר בבית-משפט שלום או בבית-משפט מחוזי. לפי ממצאנו שלעיל (ראה לוח מס' 2), בית-המשפט המחוזי מטיל עונש-מאסר פי 4.2 בהשוואה לבית-משפט השלום. את הפער בין שתי הערכאות שבהטלת עונש-המאסר לא ניתן להסביר בהבדלים משמעותיים בין אפיוני העבריינים או בהבדלים משמעותיים בחומרת העבירה; שהרי העיון בתיקים והמבחנים הסטטיסטיים שהחלנו על האוכלוסייה אינם מלמדים על קיומם של הבדלים כאלה. נראה שממצאי מחקר זה תומכים ונותנים תוקף לממצאיה של הוועדה לבדיקת הטיפול בעבירות ההתפרצות (1983), שם נמצא כי "לבית-המשפט המחוזי סמכויות עונשיות חמורות יותר, ולכן הוא נוטה להשתמש בהן: ביהמ"ש המחוזי מטיל עונשי מאסר בכמות הגבוהה עד לפי שתיים בהשוואה לבית משפט השלום". מאחר שהפער שנמצא במחקרנו בין שתי הערכאות הוא אף גבוה יותר (פי 4.2)⁵⁸, נראה כי עדיין בית-המשפט המחוזי משתמש בסמכותו להטיל עונשים כבדים יותר מאשר בית-המשפט השלום, כאשר הבסיס העובדתי-ענייני להטלת העונש אינו ברור.

ונקודה נוספת בהקשר זה: מבחינה פרוצדורלית, מרבית העבריינים שביצעו עבירת התפרצות נשפטים בתל-אביב בפני בית-משפט שלום, ומיעוטם – בפני בית-משפט מחוזי; ואילו בירושלים היחס הוא הפוך: מרבית העבריינים נשפטים בפני בית-משפט מחוזי, ומיעוט מופנה לבית-משפט השלום. מאחר שכל העבריינים שנשפטו במחקר שלפנינו הם עבריינים ראשונים, ניתן לשאול במה זכו עברייני תל-אביב שעונשיהם קלים יותר מעברייני ירושלים, או במה אשמו עברייני ירושלים שעונשיהם כבדים יותר?

57 עם זאת יצוין, כי הופתענו מהשיעור הלא-מבוטל של מקרים (שלושה מתוך 19, בשני מקרים קשה היה להבין מן הרישום בפרוטוקול מה היתה עמדת התביעה), שבהם הוטל עונש מאסר בפועל ללא בקשה לכך מטעם התביעה, כמו גם המקרים שבהם הוטל עונש מאסר ארוך חרף בקשת התביעה למאסר קצר. אין כאן העדר עקיבות מבחינת גישתנו. עונש קל יותר המוטל על-ידי בית-המשפט לעומת מה שמבקשת התביעה, הוא עניין אחר; ועונש העולה בחומרתו על בקשת התביעה הוא עניין שונה.

58 מבין הנשפטים בבתי-משפט השלום בירושלים ובתל-אביב (75 איש), חמישה כלבו נשפטו למאסר (6.7%); ואילו מבין הנשפטים בבתי-המשפט המחוזיים (50 איש) נשפטו 14 למאסר (28.0%). היחס הוא 1:4.2.

ז. מסקנות והמלצות

ראשית, ממצאי המחקר מצביעים על חשיבותם של מחקרים מסוג זה. גם כאשר מספר הנבדקים מצומצם יחסית, יש ערך לממצאים, ובעיקר למסקנות העולות מהם, כפי שנהוג להסיק ממחקרי-גישוש במדעי החברה. העובדה שבישראל נעשו מחקרים ספורים בלבד על נושא תהליך הטלת העונש, אינה צריכה לשמש תקדים לקפיאה על השמרים. נהפוך הוא: גם אם המשתנים המשמשים את השופט כבסיס להחלטותיו הם משתנים מסובכים; וגם אם הפרדיגמות המשמשות כיום בעולם המערבי כשיקולים מנחים לענישה הן פשטניות במידת-מה, הרי שהשאת המצב הקיים על כנו ודאי שאינה משרתת את מערכת-הצדק באופן האופטימלי.

התברר כי בפועל יש תעריף לעבירה של התפרצות כעבירה ראשונה, ותעריף זה – אם לנסחו בצורה שלילית – הוא עונש שאיננו מאסר בפועל. אף כי יש תעריף כזה, במערכת אכיפת החוק אין מודעות מספקת לקיומו. חוסר-המודעות מתבטא בארבעה גורמים: (א) במדיניות המעצרים (ב) בעמדת התביעה לעונש שאינה מגלה רגישות לקיומו של התעריף (התביעה מבקשת מאסר בפועל ב-31% מהמקרים) (ג) בנימוקי בית-המשפט לעונש, כאשר הוא סוטה מן התעריף (חסרה הנמקה מיוחדת המתבקשת בתוצאה עונשית מיוחדת, הסוטה מן הרגיל והמקובל). ביטוי מובהק לכך מצוי בעובדה שב-42% מתוך גזרי-הדין שבהם הוטלו עונשי-מאסר לא נרשמו כלל שיקולים לחומרא. גזרי-דין אחרים מנוסחים כאילו היה הכלל הפוך דווקא, אף כי אפשר שמדובר ברטוריקה גרידא, המושפעת משיקולי הרתעת הפרט והכלל. ו-(ד) בעצם ההכרעה לסטות מן התעריף, שבמקרים לא מעטים איננה ניתנת להסבר או להצדקה, כולל סטייה ללא בקשה של התביעה (גורם זה הוא החשוב ביותר).

בנושא אחרון זה מן הראוי להרחיב: להבדיל מתחושתם של העוסקים במלאכה, התגלה במחקר שלפנינו, כי מספר הנתונים המשפיעים על סוג העונש, שהם בעלי משמעות סטטיסטית, מצומצם למדי: נתונים אלה – הערכאה, עמדת התביעה, מעצרו של הנידון לפני משפט, שאינם מבטאים חומרה מיוחדת של העבירה מבחינת נסיבותיה – מלמדים על העדר זיקה בין הסטייה מן התעריף המצוי לבין העבירה עצמה ומידת חומרתה. יש לזכור, כי גם נתונים אלה מעניקים הסבר חלקי ומוגבל. אף בדיקת השיקולים המקלים לא סיפקה את ההסבר המבוקש, אם מבקשים הבחנה מהותית ומוצדקת, להבדיל מהבחנה כלשהי – יהא טיבה אשר יהא. הבדיקה הידנית שעשינו העלתה הסברים אפשריים לאחדים מן ההבדלים בתוך הפרופילים, אך הותירה הבדלים אחרים בלתי-מוסברים. חלק מן הגורמים הנוספים המשפיעים עומדים גם הם בסימן המקריות מבחינת העבירה גופא: האם הוגש תסקיר של קצין-המבחן לבית-המשפט, אם לא⁵⁹; הוגש ערעור לבית-המשפט העליון, אם לא; משך-הזמן שחלף מביצוע העבירה; ואולי אף טיב ההגנה שניתנה לנאשם בשלב שלאחר הכרעת הדין (מבחינת עצם העלאתם של שיקולים מקלים שונים). אין לנו אלא לקבוע בצער, כי בחלק מן המקרים (וזאת, בלשון המעטה) שבהם הוטלו עונשי מאסר בפועל יכולה להיות לנידונים טרוניה מבוססת כלפי

59 תסקיר קצין-המבחן חייב להיות מוגש לשופט כאשר גילו של הנאשם נמצא בטווח השנים 18-21. כמובן מוגשים תסקירים לפי בקשתו המפורשת של השופט, גם כאשר הנאשמים אינם בגילאים אלה.

מערכת-המשפט על אפליה לרעה; שכן לא נמצא הבדל של ממש בינם לבין נידונים אחרים שלא נידונו למאסר בפועל. הטענה היא במישור הצדק הפורמלי או עקרון השוויון, ולא במישור הצדק המהותי. אפשר שהעונש הראוי בדרך-כלל למתפרץ לראשונה הוא דווקא מאסר בפועל, אך לא בכך עסקינן. על רקע שיטה שאימצה בפועל גישה הפוכה מחייב הצדק הפורמלי יישום עקבי של הגישה, ואילו סטייה מן הכלל – רק כאשר הדבר מוצדק. לפי ממצאי מחקרנו, עיקרון זה הופר בכמה מקרים על-ידי השיטה המשפטית שלנו ואין מדובר בתוצאה של מה-בכך או של חומרה מוגבלת במשמעותה (כמו שלילת רשיון-נהיגה), אלא באמצעי החמור ביותר של דין-העונשין המודרני – שלילת חירות.

נראה לנו כי זהו מצב פגום, ולדעתנו – אף בלתי נסבל. לא ייתכן שהחברה לא תוכל לשאת פניה ולהישיר את מבטה לעבר מי שנידון למאסר בפועל מתוך ביטחון שלהבדל משמעותי זה בטיפול העונשי בו (מאסר בפועל לעומת עונש אחר) יש בסיס ממשי הנעוץ בהבדל של המידה האנטי-חברתית שגילה בביצוע העבירה לעומת אחרים. גם התופעה של הבדלים בלתי-מוסברים במשכי תקופות-המאסר שהוטלו על מי שנידונו למאסר אף היא אינה מניחה את הדעת. הממצאים על אי-אחידות בענישה מקבלים משנה-חומרה בחברתנו, שבה חלק מן הנידונים נמנים עם המיעוט הערבי. כאשר מוצאים כי תגובות עונשיות בלתי-מוסברות לחומרה – הן בעצם הטלת המאסר והן במשכו – מתייחסות לנידונים ערבים, אין לדעת אם יש קשר בין נתון זה לבין ההחמרה בתגובה העונשית (ראה הערה 54). לא ניתן לקבוע בביטחון, כי זהו ההסבר להחמרה בתגובה (הסבר אפשרי אחר הוא, למשל, גישה מחמירה במיוחד של השופט שדן בעניין), אך לא ניתן גם לשלול אפשרות כזו שעצם קיומה מטיל צל כבד על שיטתנו המשפטית. אנו ערים לכך כי ניתן להצביע דווקא על צד האור של התמונה ולהטעימו. אחוז הסטיות מן התערף אינו גבוה, וזאת כאשר בכל מודל צפוי אחוז כלשהו של סטייה; מה גם שבחלק מן המקרים מדובר בגושפנקא בדיעבד של שלילת חירות שכבר נתבצעה. כשלעצמנו, אין אנו רואים בכך נחמה, בייחוד בהתחשב בכך שמדובר כאן בשלילת חירות. זאת ועוד: כאשר לא ניתן להבחין עניינית בין שלילת החירות לבין מקרים אחרים שבהם הוטל עונש אחר, לא רק שאין לצפות לקבלת הדין – שהוא תנאי לשיקום ולשינוי התנהגות מצד מי שנידון לשלילת חירות – אלא שיש מקום לצפות לאובדן אמון מצידו במערכת-המשפט, ואובדן כזה עלול ליצור דחף עברייני או לחזקו.

לא זו אף זו: גם מי שחולק על מידת החומרה של ממצאי המחקר, צריך עדיין לשאול את עצמו אם לא ניתן לשפר את ההליך העונשי. לדעתנו התשובה לכך היא חיובית. לדעתנו מתבקש מאמץ שתכליתו לצמצם ככל האפשר את אי-האחידות בענישה. הדרכה והכוונה חקיקתית שתתבסס על המלצות ועדה ציבורית-מקצועית, כבדת משקל, רבתי-יזקרה, שבין חבריה יהיו שופטים – נראית כשילוב ראוי ומאוזן בין מתן ביטוי לתפישה דמוקרטית ולעקרון החוקיות לבין מתן משקל לידע ולניסיון, למיומנות ולמקצועיות של גורמים מקצועיים ושיפוטניים. מדינה זו עשויה להבטיח עשייה רציונלית, מבוקרת, מאופקת ומודעת למגבלות בתחום מרכזי ומזנוח זה של עשיית הצדק. שיטה כזו עלולה להיות כרוכה באובדן מסוים של הערך המרתיע (את הרבים) של הנורמה, וזאת בשל צמצום היכולת להפתיע

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

בעונש המצוי בתחום הנורמה, אך שהוא חריג לחומרה מבחינת הפרקטיקה. אם זהו מחיר השיטה, יש הצדקה לשאת בו, הן משום שלהערכתנו מדובר באפקט שולי – שכן עיקר ההרתעה נמצא כקשור לוודאות התגובה, ומה שמשפיע מבחינת מידתה הוא בעיקר התעריף המקובל ולא הפוטנציאל לסטות ממנו לחומרה (הפרדה "אקוסטית" בין האיום בעונש לבין הענישה בפועל אינה מעשית ואינה יעילה); והן משום שהיתרונות, בין בתחום הצדק המהותי ובין בתחום הצדק הפרוצדורלי, הם בעלי משקל מכריע. אנו מאמינים, כי "אמת בענישה" (כמו "אמת בפרסום") היא לא רק האסטרטגיה המוסרית יותר, אלא גם זו המשתלמת יותר לטווח ארוך. לדעתנו, שיפור ה-integrity של מערכת הצדק הפלילי עולה בחשיבותו על היכולת להפתיח לחומרה.

ראשית, מאמץ זה צריך להתבטא בהמשך העבודה המחקרית לאיתור הגישות המקובלות בענישה, הן בעבירות אחרות והן כאשר עברו של הנידון אינו נקי. התרשמותנו הראשונית בלבד מבדיקה חלקית של מתפרצים, שזוהי עבירתם השנייה, היא שגם שם אין אחידות בגישת בתי-המשפט, מאחר שהשפעה רבה נודעת לעסקאות-טיעון ובמקרים לא-מעטים מגלים בתי-המשפט יחס סלחני מובהק גם לגבי מי שהורשע ונענש כבר בעבר בגין אותה עבירה. בעינינו, יצירת מודעות או הגברתה לקיומם של תעריפי ענישה היא דבר בעל חשיבות כשלעצמו לפי השיקולים שעמדנו עליהם לעיל. היא תאפשר גם לתביעה הכללית לנקוט עמדה עקבית ורציונלית לעונש, כלומר: להיאבק על שינוי התעריף במקום שבו אין הוא מקובל עליה, באמצעות הגשת ערעור לבית-המשפט העליון, או להשלים עמו. עצם המודעות עשויה להגביר את האחידות בענישה (כאשר הסטייה מוגבלת למקרים שבהם יש לה הצדקה), לשפר את הנמקת גזרי-הדין במקרים של סטייה, והיא עשויה – כך אנו מקוים – להביא לדיון מקצועי וציבורי על התעריפים לגופם. האם ניתן ללמוד ממחקר זה משהו על יחסם של השופטים למטרות השונות של הענישה? כצפוי, התמונה העולה היא מורכבת, ושרטוטה הוא ספקולטיבי במידה לא-מבוטלת. בצורה זהירה מאוד ניתן אולי לומר כי המשקל המועט, אם בכלל, שניתן לשיעור הנזק שנגרם, מעיד על אי-קבלתה של גישה גמולית-תוצאתית, כלומר: גישה המחמירה את התוצאה העונשית ככל שהנזק שנגרם על-ידי העבירה גדול יותר. אין בכך ללמד על אי-קבלתה של גישה גמולית-כוונתית המבססת את הגמול על אשמת העושה תוך התעלמות מהנזק שנגרם בפועל; שכן מבחינת הכוונה, היקף הרכוש הנגנב הוא לרוב מקרי. אפשר שהמשקל המיוחס לעתים לנסיבות מקלות, כמו מצב כלכלי קשה או מצב נפשי מעורער, משקף דווקא הערפה של גישה גמולית על-פני גישה תועלתנית של טיפול הולם בפרט; שכן נסיבות אלה עשויות להגביר דווקא את הסכנה של חזרה על אותו מעשה, אך מנגד הן עשויות להפחית מחומרת אשמתו המוסרית של העושה. מיעוט המשקל אשר יוחזר לנתון של החזרת הרכוש שנגנב עשוי להיות מוסבר בתפישה או בתחושה שגם החזרת הרכוש הגנוב היא יותר פרי המקרה (נסיבות התפישה של העבריין, יכולתו להחזיר את הרכוש שנגנב) מאשר ביטוי של חרטה וניסיון כן לתקן את המעוות. עם זאת, סבורים אנו כי מן הראוי היה לייחס לנתון זה משמעות של ממש כאשר אין מדובר בהחזרה כפויה, הן על-פי תפישה גמולית והן כדי לעודד החזרת הרכוש במגמה

לצמצם את הנזק לקורבן ככל האפשר⁶⁰. אימוץ התעריף של הימנעות ממאסר בפועל הוא כנראה ביטוי לעמדה שעונש-מאסר מותנה הוא מספיק הן מבחינה גמולית והן מבחינת הרתעת הפרט לעבירה ראשונה של התפרצות וכי שיקולים אלה גוברים על הרתעת הרבים. לפחות בחלק מן המקרים שבהם הוטל מאסר בפועל ניתן לראות בכך ביטוי למגמה של הרתעת הרבים, ומלמדת על כך הזיקה בין הטלת עונש זה לבין היותו של הגידון כמעצר – זיקה המפחיתה את חומרת הפגיעה שבהטלת עונש-מאסר. אפשר גם כי השופטים מחפשים הזדמנות נאותה להטלת עונש שיש בו כדי להרתיע את הרבים, והזדמנות נאותה כזו הם מוצאים לרוב כאשר ההליך המשפטי תכוף לביצוע העבירה (וזהו שיקול כשר), ובחלק מהמקרים – כאשר הגידון נתון כמעצר. ניתן אולי להסיק מכך כי זירוז ההליך המשפטי ומדיניות אחרת ועקיבה של מעצרים (ואין להבין מכך בשום פנים, שאנו מצרדים במדיניות כזו), כמו גם הבאת מקרי ההתפרצות בפני בתי-משפט מחוזיים ועמדה עקיבה יותר של התביעה – היו עשויים לשנות את התמונה ואולי אף ליצור תעריף אחר. ניתן ללמוד מכך, כי במלאכת הרפורמה בענישה אין לנקוט שיטה של העתקת התעריפים הקיימים; שכן תעריף קיים מסוים עשוי להיות תוצר של גורמים חיצוניים לעבירה ואף ניתנים לשינוי, כגון שיהוי בהליך. התעריפים הקיימים הם אפוא נתון חשוב, אך לא סופי.

ח. הנחייה והכוונה חקיקתית של הרשות השופטת – כיצד?

התייחסות מפורטת לנושא זה חורגת ממטרת המחקר וממסגרתו, אולם נתייחס כאן בקיצור נמרץ לסוגיית משקלם של הגורמים המקלים על סוג העונש ומידתו. אנו מבקשים להסתייג ממתן משקל מכריע – משקל המשפיע על סוג העונש, להבדיל ממידתו – לגורמים בלתי-בדוקים, כמו חרטה, התפרצות בלתי-מתוכננת, חלק קטן בעבירה, אישיות חיובית, חוות-דעת טובות; או לכאלה שהם גם בעלי משקל מוגבל או מפוקפק, כגון ערכים חיוביים במשפחה או שמדובר באדם עובד ומשתכר. כאשר מדובר בגורמים כאלה, הבאתם או אי-הבאתם בפני בית-המשפט היא יותר תוצר של הגנה חרוצה ומסורה מאשר של כל דבר אחר, ואין כלל ביטחון שאי-הבאתם משקפת את אי-קיומם. חשוב מזה: לגבי חלקם לא ברור מדוע צריכה להיות להם השפעה על הענישה, ולעתים נוצר הרושם כי הנסיבות המקלות מכסות את כל קשת האפשרויות העובדתיות השונות: ערכים חיוביים במשפחה הם גורם מקל, וגם עזובה משפחתית היא גורם מקל; עובד ומשתכר הוא שיקול לקולא, וגם היפוכו הוא כזה. אישיות חיובית היא נסיבה מקלה, וגם אישיות בעייתית וחלשה משפיעה לקולא. החשש הוא, כאמור, שבאמצעות נתונים בלתי-בדיקים ובלתי-מדידים אלה ניתן ביטוי מבחינה חברתית ותרבותית למידת הריחוק או הקירבה של השופט לנאשם, וזהו גורם שאינו צריך להשפיע – אף כי קשה לנטרלו – והשפעתו-יותר שלו עלולה לפגוע באמון כלל הציבור במערכת השיפוטית.

קשה יותר ההכרעה לגבי שיקולים מקלים שהם, לכאורה, בדיקים ובעלי משקל

60 ראה מחקרה של י' חסין, "הכסף העובר ועיסקת ההחזר" משפטים ח (1978) 387-398.

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

לגבי העונש, כגון מצבו הנפשי, הבריאותי, המשפחתי והכלכלי של הנידון. ראשית, יש לומר כי כדי להעניק להם משקל כלשהו צריך לוודא תחילה שיש להם תשתית עובדתית, ממשית ומרצקה. בהיעדר תשתית ראייתית כזו, הם הופכים, כמו הקטגוריה הראשונה, לאמצעי מניפולטיבי להשגת הקלה בעונש. שנית, יש לבחון עד כמה יש בהם כדי להפחית מהותית מאשמת העבריין, עד כמה הם מחלישים את הציפייה והתביעה שאדם במצבו ינהג כדן, והערכתו היא שככלל אין בהם כדי לחולל הפחתה כזו המצדיקה מתן משקל מכריע, אלא רק באופן יוצא-מן-הכלל. שלישית, יש ליתן את הדעת גם להשפעתו של גורם כזה – כאשר הוא בעל אופי יציב וקבוע – על הסכנה שבעושה. כאן מתחייבת הכרעה עקרונית לעניין השלכתם של גורמים מפחית-אשמה ומגבירי-סכנה.

אם התרשם הקורא כי הסוגייה קשה ומורכבת, התרשמותו מוצדקת. אם התרשם כי לא ניתן להשיג אחידות מלאה בענישה, גם כאן הצדק עמו. אם התרשם שהיא כה מסובכת שאין היא נתונה להשתלטות ולהתמודדות, אין אנו תמימי-דעים עמו. ובעוד שאנו מסכימים, כי אחידות מלאה בענישה היא אידיאל שמעבר לכוחות-אנוש, אנו משוכנעים כי מערכת-המשפט, המתקראת מערכת צדק, אינה פטורה מהחובה לחתור למימוש אידיאל זה.

נספח מס' 1: שיקולים לחומרא ושיקולים לקולא (מגזרי-הדין) (במספרים מוחלטים)

השיקולים	עונש מאסר (N=19)	עונש אחר (N=106)
לחומרא – העבירה		
ערך גבוה של הרכוש שנגנב	6 (25.0)	16 (27.6)
התפרצות עם שותפים	4 (16.7)	13 (22.4)
ביצוע מתוחכם של העבירה	2 (8.3)	5 (8.6)
חלקו הרב בביצוע ההתפרצות	-	1 (1.7)
ההתפרצות בוצעה בלילה	-	1 (1.7)
נוכחות אנשים בהתפרצות	-	2 (3.4)
הרחעה		
ההתפרצות מכת-מדינה ויש להרתיע	9 (37.5)	13 (22.4)
קצין מבחן		
הימנעות מהמלצה של קצין-מבחן	3 (12.5)	7 (12.1)
סה"כ	24	58
סה"כ ב-%	100.0	100.0

משפטים כ"ב תשנ"ד

יעל חסין ומרדכי קרמניצר

		לקולא – העבירה
(7.2) 29	(12.9) 9	הרכוש הוחזר לבעליו
(1.7) 7	(1.4) 1	חלקו בביצוע העבירה קטן
		אישיות העברין
(20.2) 82	(15.7) 11	עבר נקי
(13.6) 55	(14.3) 10	הנאשם הודה
(9.4) 38	(10.0) 7	המלצה חיובית של קצין-המבחן
(5.9) 24	(8.6) 6	גיל צעיר
(1.7) 7	(7.1) 5	מצב משפחתי קשה
(9.9) 40	(2.9) 2	הנאשם הביע חרטה
(2.5) 10	(2.9) 2	חוות-דעת טובות
(0.5) 2	(1.4) 1	שירת בצה"ל
(3.5) 14	(1.4) 1	עובד ומשתכר למחייתו
(3.5) 14	(1.4) 1	מצב כלכלי קשה
(1.0) 4	(1.4) 1	מצב בריאותי קשה
(1.2) 5	(1.4) 1	חלש-אופי, נגרר
(2.7) 11	—	אישיות חיובית
(1.5) 6	—	ערכים חיוביים
(1.2) 5	—	מצב נפשי מעורער
(0.2) 1	—	חוזר בתשובה
		נימוקים אחרים
(2.2) 9	(10.0) 7	עצור לפני משפט
(1.2) 5	(1.4) 1	שיתוף פעולה עם המשטרה
(2.0) 8	—	עסקת טיעון
(5.9) 24	(1.4) 1	התביעה לא ביקשה מאסר
(1.2) 5	(4.3) 3	הקורבן סלח
405	70	סה"כ
100.0	100.0	סה"כ ב-%

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

נספח מס' 2: השוואת השיקולים שהוזכרו בגזרי-הדין לנתונים כפי שהם מופיעים בתיק (במספרים מוחלטים וב-%)

נתונים/שיקולים	מספר הפעמים שנזכר בגזר-הדין (1) סה"כ	מספר הפעמים שנזכר מאסר עונש אחר (N=106)	מספר הפעמים שנזכר מאסר עונש שנוכר בתיק (N=19)	מספר הפעמים שנזכר מאסר עונש שנוכר בתיק
חומרא				
ערך גבוה של הרכוש שנגנב	32.3	16 (15.1)	6 (31.6)	68
נוכחות אנשים בהתפרצות	22.2	2 (1.9)	-	9
התפרצות עם שותפים	20.9	13 (12.3)	4 (21.0)	81
ההתפרצות בוצעה בלילה	1.4	1 (0.9)	-	73
חלקו בביצוע העבירה רב (מבצע)	0.97	1 (0.9)	-	103
קולא				
גיל צעיר	83.4	24 (22.6)	6 (31.6)	36
עבר נקי	74.4	82 (77.4)	11 (57.9)	125
הנאשם הודה	59.7	55 (51.9)	10 (52.6)	109
חלקו בביצוע העבירה קטן (מסייע)	36.3	7 (6.6)	1 (5.3)	22

(1) חישוב ה-% נעשה מסך ה-N של כל קבוצה בנפרד.

נספח מס' 3: פרופיל מתפרצים לפי ששה משתנים

פרופילים	שכיחות המתפרצים שלא הוטל עליהם עונש-מאסר בפרופיל	שכיחות המתפרצים שהוטל עליהם עונש- מאסר בפרופיל	סה"כ מאסרים מכל פרופיל (ב-%)
1.1.1.1.1.1	8 (7.5)	-	-
1.1.1.1.1.2	1 (0.9)	-	-
1.1.1.2.1.1	2 (1.9)	-	-
1.1.2.1.1.1	12 (11.3)	-	-
1.2.1.1.1.1	3 (2.8)	-	-
2.1.1.1.1.1	10 (9.4)	-	-
1.1.2.1.1.2	1 (0.9)	-	-
1.2.2.1.1.1	1 (0.9)	-	-
1.2.1.1.1.2	2 (1.9)	-	-
2.1.2.1.1.1	8 (7.5)	-	-
2.1.1.2.1.1	1 (0.9)	-	-
2.2.1.1.1.1	6 (5.7)	-	-
2.1.1.1.2.1	-	1 (5.3)	100.0
1.1.2.1.2.2	2 (1.9)	-	-
1.2.2.1.1.2	1 (0.9)	-	-
1.2.2.2.1.1	2 (1.9)	-	-
2.1.2.1.1.2	1 (0.9)	-	-
2.2.2.1.1.1	7 (6.6)	-	-
2.2.1.1.1.2	2 (1.9)	-	-
2.2.1.1.2.1	1 (0.9)	-	-
1.1.2.2.1.2	4 (3.8)	1 (5.3)	20.0
2.1.2.2.1.1	7 (6.6)	1 (5.3)	12.5
1.2.2.2.1.2	1 (0.9)	-	-
2.2.2.1.2.1	4 (3.8)	-	-
2.2.2.2.1.1	6 (5.7)	-	-
2.1.2.2.1.2	6 (5.7)	3 (15.8)	33.3
2.1.2.2.2.1	-	1 (5.3)	100.0
2.2.2.1.1.2	-	1 (5.3)	100.0
2.2.1.2.2.1	-	1 (5.3)	100.0
1.2.2.1.2.2	-	1 (5.3)	100.0
2.2.2.2.2.1	2 (1.9)	1 (5.3)	33.3
2.2.2.2.1.2	5 (4.7)	3 (15.8)	37.5

משפטים כ"ב תשנ"ד עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה

100.0	2 (10.5)	-	2.2.2.1.2.2
100.0	2 (10.5)	-	1.2.2.2.2.2
100.0	1 (5.3)	-	2.2.2.2.2.2
N = 19 (100.0)		N = 106 (100.0)	סה"כ

המקרא לפי הספרות משמאל לימין:

- מספר משתתפים בהתפרצות (1=משתתף אחד ; 2=יותר ממשתתף אחד).
- ערך הרכוש שנגנב (1=ערך נמוך – עד \$1,000 ; 2=יותר מ-\$1,001).
- שיהוי (1=שיהוי ארוך ; 2=שיהוי קצר – עד שנה).
- סוג בית-המשפט (1=בימ"ש שלום ; 2=בימ"ש מחוזי).
- מעצר לפני משפט (1=לא היה מעצר ; 2=היה מעצר).
- דרישת התובע (1=לא דרש מעצר ; 2=דרש מעצר).
